

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІЗНЕСУ І
ФІНАНСІВ**

**КАФЕДРА ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ**

ВАЛЕНТИНА БОРКОВСЬКА, ІННА БАЛЛА

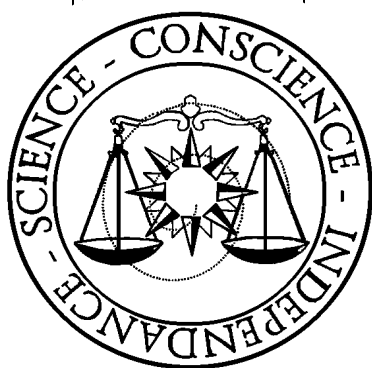
**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І
ОПОДАТКУВАННЯ
В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ**

КУРС ЛЕКЦІЙ

для здобувачів вищої освіти

другого (магістерського) рівня

спеціальності D1 «Облік і оподаткування»



Кам'янець-Подільський
2026р.

УДК 657:336.225

Б 82

Рецензенти:

КОРЖЕНІВСЬКА Наталія Леонідівна, доктор економічних наук, професор, в. о. директора навчально-наукового інституту бізнесу і фінансів Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

ЛАВРУК Оксана Степанівна, кандидате економічних, доцент, доцент кафедри менеджменту Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнко

*Рекомендовано до друку вченою радою
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»
(протокол №__ від __ червня)*

Борковська В.В., Балла І.В.

Б 82 Бухгалтерський облік і оподаткування в управлінні підприємством: курс лекцій для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності D1 «Облік і оподаткування». – Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2026. 128 с. [6,5 ум.-друк. арк.].

У курсі лекцій подано систематизований виклад теоретичних положень дисципліни «Бухгалтерський облік і оподаткування в управлінні підприємством». Розкрито сутність бухгалтерського обліку та оподаткування як важливих складових інформаційного забезпечення управління підприємством, висвітлено їх роль у формуванні, обробці та використанні інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

У виданні розглянуто теоретичні та методичні засади організації бухгалтерського обліку, особливості облікового відображення господарських операцій, формування фінансової та податкової звітності, а також питання податкового регулювання діяльності суб'єктів господарювання. Значну увагу приділено використанню облікової інформації в системі управління підприємством, аналізу результатів господарської діяльності, плануванню та контролю фінансових показників.

Курс лекцій містить структурований навчальний матеріал відповідно до програми дисципліни, контрольні запитання для самоперевірки, перелік рекомендованих джерел та нормативно-правових актів, необхідних для поглибленого вивчення тем курсу.

Рекомендується для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності D1 «Облік і оподаткування» закладів вищої освіти денної та заочної форм навчання.

ЗМІСТ

ВСТУП

4

Тема 1. Сутність і місце облікової інформації в управлінні підприємством.. 5

Тема 2. Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємством 13

Тема 3. Інструментарій бухгалтерського обліку та звітності в управлінні підприємством 21

Тема 4. Принципи, методики і техніки підготовки управлінської бухгалтерської звітності 27

Тема 5. Збалансована система показників у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством 42

Тема 6. Якість облікової інформації та бухгалтерського обліку 51

Тема 7. Бухгалтерський облік в управлінні вартістю підприємства 56

Тема 8. Облікова політика в ціноутворенні 64

Тема 9. Оцінювання очікуваних витрат для прогнозування та прийняття управлінських рішень 72

Тема 10. Бухгалтерський облік для прийняття екологічних рішень 84

Тема 11. Бухгалтерський облік для прийняття соціальних рішень 95

Тема 12. Бухгалтерський облік в управлінні ризиками підприємства 109

Глосарій 126

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ 128

ВСТУП

В умовах посилення конкуренції, цифровізації економіки та постійних змін податкового законодавства зростає роль бухгалтерського обліку та оподаткування як важливих складових системи управління підприємством. Ефективне функціонування суб'єктів господарювання значною мірою залежить від якості облікової інформації, її своєчасності, достовірності та здатності забезпечувати інформаційні потреби менеджменту на всіх рівнях управління.

Бухгалтерський облік є основним джерелом інформації про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності та ефективність використання ресурсів. Водночас система оподаткування впливає на фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання, визначає особливості формування податкових зобов'язань та потребує постійного врахування під час прийняття управлінських рішень. У зв'язку з цим сучасний фахівець з обліку і оподаткування повинен володіти не лише знаннями щодо організації та ведення обліку, а й навичками використання облікової інформації для планування, контролю, аналізу та управління діяльністю підприємства.

Конспект лекцій з дисципліни «Бухгалтерський облік і оподаткування в управлінні підприємством» підготовлено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності D1 «Облік і оподаткування». Його зміст спрямований на формування системного розуміння місця та ролі бухгалтерського обліку і оподаткування в сучасній системі управління підприємством.

У конспекті висвітлено теоретичні та методичні основи організації бухгалтерського обліку, особливості формування фінансової та податкової інформації, питання використання облікових даних для прийняття управлінських рішень, контролю діяльності підприємства та оцінювання результатів господарювання. Матеріал структуровано відповідно до тематики навчальної дисципліни та чинних нормативно-правових актів України.

Конспект лекцій призначений для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності D1 «Облік і оподаткування» та може бути корисним науково-педагогічним працівникам, аспірантам і фахівцям-практикам, які цікавляться питаннями розвитку бухгалтерського обліку та оподаткування в системі управління підприємством.

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І МІСЦЕ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ⁵

- 1.1. Сутність та класифікація економічної інформації.
- 1.2. Інформаційна система підприємства.
- 1.3. Роль облікової інформації в управлінні підприємством.

Мета: усвідомити сутність і визначити місце облікової інформації в управлінні підприємством.

Ключові слова: економічна інформація, облікова інформація, система управління, інформаційна система.

1.1. Сутність та класифікація економічної інформації.

В умовах розвитку цифрової економіки та посилення конкуренції інформація перетворилася на один із найважливіших ресурсів підприємства. Ефективність функціонування суб'єкта господарювання значною мірою залежить від своєчасності отримання інформації, її достовірності, повноти та здатності забезпечувати інформаційні потреби управлінського персоналу. Саме інформація є основою для планування діяльності, контролю виконання поставлених завдань, оцінювання результатів господарювання та прийняття управлінських рішень.

У системі управління підприємством особливе місце належить економічній інформації. Вона формується в процесі господарської діяльності та відображає кількісні й якісні характеристики економічних явищ і процесів. Економічна інформація охоплює відомості про використання ресурсів, результати виробничої діяльності, фінансовий стан підприємства, рух капіталу, доходів і витрат, а також інші показники, необхідні для управління господарською діяльністю.

Економічна інформація є складною та багатогранною системою даних, що формується на різних етапах діяльності підприємства. До її складу належать планові, нормативні, облікові, статистичні, аналітичні та прогностичні дані. Кожний із зазначених видів інформації виконує власну функцію в процесі управління та використовується для вирішення конкретних завдань.

Особливістю економічної інформації є її безперервне оновлення та тісний взаємозв'язок із господарськими процесами. Будь-яка зміна у діяльності підприємства супроводжується виникненням нових інформаційних потоків, які потребують фіксації, обробки, систематизації та передачі користувачам. Саме тому інформаційне забезпечення розглядається як одна з найважливіших складових сучасної системи управління підприємством.

Інформацію, що використовується в управлінні, класифікують за різними ознаками залежно від її призначення, способу формування та використання (рис. 1.1).

Серед усіх видів економічної інформації особливе значення має облікова інформація. Саме вона забезпечує формування систематизованих даних про господарську діяльність підприємства та створює інформаційну основу для прийняття управлінських рішень. Облікова інформація виникає в процесі спостереження за господарськими операціями, їх документального оформлення, реєстрації, групування, узагальнення та відображення у звітності.



Рис. 1.1. Класифікація інформації, що використовується в управлінні

На відміну від інших видів економічної інформації, облікова інформація характеризується високим рівнем достовірності, оскільки її формування ґрунтується на первинних документах та регламентується чинним законодавством і нормативними актами у сфері бухгалтерського обліку. Вона використовується як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами для оцінювання результатів діяльності підприємства, контролю за використанням ресурсів та прийняття економічно обґрунтованих рішень.

Місце облікової інформації в системі управління суб'єктом господарювання наведено на рисунку 1.2.

Облікова інформація – важлива складова інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень. Під обліковою інформацією слід розуміти дані про господарські операції та об'єкти, що отримуються на всіх стадіях облікового процесу в ході їх ідентифікації та обробки (рис. 1.2).

У сучасних умовах господарювання роль облікової інформації значно зростає. Керівництво підприємства потребує не лише даних про здійснені господарські операції, а й інформації, яка дозволяє оцінювати тенденції розвитку, прогнозувати результати діяльності та обирати найбільш ефективні напрями управлінського впливу. Саме тому до облікової інформації висуваються підвищені вимоги щодо якості та корисності.



Рис. 1.2. Облікова інформація в управлінні суб'єктом господарювання

Інформація, що формується в системі бухгалтерського обліку та відображається у фінансовій звітності, повинна бути зрозумілою, достовірною, повною та придатною для порівняння. Вона має забезпечувати можливість оцінювання фінансового стану підприємства, результатів його діяльності та змін у структурі ресурсів і джерел їх формування.

Однією з найважливіших характеристик облікової інформації є її релевантність. Релевантною вважається інформація, яка здатна впливати на прийняття управлінських рішень, допомагає користувачам оцінювати альтернативні варіанти дій та обирати найбільш доцільний із них. Відповідно, інформація, яка не впливає на процес прийняття рішень або не має практичного значення для користувача, належить до нерелевантної.

Для забезпечення ефективного використання облікових даних важливе значення має їх класифікація. Поділ інформації за окремими ознаками дозволяє визначити її призначення, джерела формування, ступінь деталізації та коло потенційних користувачів.

Основні класифікаційні ознаки облікової інформації наведено в таблиці 1.1. Представлена класифікація свідчить про багатогранність облікової інформації та різноманітність напрямів її використання. Залежно від поставлених управлінських завдань користувачі можуть потребувати як оперативної інформації для поточного управління, так і перспективних даних для

Таблиця 1.1

Класифікація облікової інформації

Класифікаційна ознака	Види облікової інформації
За часом виникнення	Ретроспективна, оперативна, перспективна
За моментом виникнення	Первинна, вторинна
За способом вираження	Текстова, таблична, числова, графічна, комбінована
За стабільністю	Змінна (умовно-змінна), постійна (умовно-постійна)
Вплив на процес управління	Активна, пасивна
За економічним змістом	Інформація про господарські засоби, джерела утворення господарських засобів, доходи та витрати, господарські процеси та їх результати
За характером обробки	Систематизована, несистематизована
Інтереси користувачів	Для користувачів з прямим фінансовим інтересом, для користувачів з непрямим фінансовим інтересом, для користувачів без фінансового інтересу
За складом і способом узагальнення	Разова, накопичувальна, зведена
За місцем виникнення	Внутрішня, зовнішня
Рівень відкритості	Відкрита, закрита (конфіденційна)
За етапами утворення	Вхідна, проміжна, вихідна
За способом створення	Інформація створена вручну, інформація сформовано в автоматичному режимі

Таким чином, економічна інформація є невід'ємним елементом системи управління підприємством, а облікова інформація виступає її найбільш упорядкованою та достовірною складовою. Саме вона забезпечує інформаційне підґрунтя для планування, контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень, що визначають ефективність функціонування суб'єкта господарювання в сучасних умовах.

1.2. Інформаційна система підприємства.

Ефективне функціонування сучасного підприємства неможливе без належної організації інформаційних процесів. Усі управлінські рішення ґрунтуються на відповідній інформації, яка формується, накопичується, обробляється та передається між структурними підрозділами підприємства. Саме тому важливого значення набуває створення та функціонування інформаційної системи, яка забезпечує потреби користувачів необхідними даними для здійснення поточного та стратегічного управління.

У науковій літературі поняття «система» розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле та взаємодіють між собою для досягнення певної мети. Будь-яка система характеризується наявністю внутрішніх зв'язків між її складовими елементами, а також взаємодією із

зовнішнім середовищем. При цьому зміна одного елемента системи здатна впливати на функціонування інших елементів та системи в цілому.

Поняття системи є основою для розуміння сутності системи управління підприємством. Система управління являє собою впорядковану сукупність взаємозалежних елементів, які забезпечують цілеспрямований вплив на об'єкт управління з метою досягнення визначених результатів діяльності. Вона охоплює процеси планування, організації, мотивації, контролю та регулювання діяльності підприємства, забезпечуючи координацію роботи всіх його структурних підрозділів.

Сучасний підхід до управління підприємством ґрунтується на використанні положень загальної теорії систем, відповідно до якої будь-який об'єкт управління розглядається як складна відкрита система, що постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем. Такий підхід дозволяє досліджувати підприємство не як сукупність окремих підрозділів, а як цілісний організм, ефективність функціонування якого залежить від узгодженості всіх складових елементів.

Основні поняття та характеристики загальної теорії систем наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні поняття й характеристики загальної теорії систем

<i>Основні поняття теорії систем</i>	<i>Характеристика понять теорії систем</i>
Стан системи	Упорядкована, має безліч істотних властивостей, якими вона володіє в певний момент часу.
Властивості системи	Сукупність параметрів, що визначають поведінку системи.
Поведінка системи	Реальна або потенційна дія системи.
Дія	Означає, що відбувається подія, яка викликана іншою подією.
Подія	Зміна принаймні однієї властивості системи.
Компоненти системи (елементи, підсистеми)	Будь-яка система, незалежно від відкритості, визначається через її склад. Ці компоненти й зв'язки між ними створюють властивості системи, її сутнісні характеристики.
Границі системи	Різного роду матеріальні й нематеріальні обмежники, що відокремлюють систему від зовнішнього середовища.
Системоутворюючий елемент	Елемент системи, від якого залежить функціонування всіх інших елементів і життєздатність системи в цілому.
Синергія	Система функціонує доти, поки відносини між компонентами системи не здобувають антагоністичного характеру.
Вхід – Перетворення – Вихід	Організаційна система в динаміці представляється в якості трьох процесів. Взаємодія їх дає цикл подій. При системному підході спочатку досліджуються параметри «виходу», тобто товари або послуги, показники якості, витрати, строки, ціна. На «виході» у підсумку повинна бути конкурентоспроможна продукція або послуги. Потім визначають параметри «входу», тобто досліджується потреба в ресурсах, що визначається після детального вивчення організаційно-технічного рівня розглянутої системи і параметрів зовнішнього середовища. Важливого значення набуває дослідження параметрів «процесу», що перетворить ресурси в готову продукцію.
Цикл життя	Будь-яка відкрита система має цикл життя: виникнення, становлення, функціонування, криза, крах.

Використання системного підходу в управлінні підприємством дозволяє більш повно досліджувати взаємозв'язки між окремими елементами господарської діяльності, своєчасно виявляти проблеми функціонування та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Особливої актуальності це набуває в умовах цифровізації економіки, коли обсяги інформаційних потоків постійно зростають, а швидкість прийняття рішень стає одним із ключових факторів конкурентоспроможності підприємства.

Центральне місце в системі управління займає інформаційна система підприємства. Її основним призначенням є забезпечення процесів збирання, накопичення, обробки, зберігання та передачі інформації, необхідної для здійснення управлінських функцій. Інформаційна система об'єднує інформаційні ресурси, технічні засоби, програмне забезпечення, методи обробки даних і персонал, який забезпечує її функціонування.

Інформаційна система підприємства є важливим інструментом управління, оскільки саме через неї здійснюється формування інформаційної бази для прийняття рішень. Вона забезпечує оперативне отримання даних про господарські процеси, фінансовий стан підприємства, використання ресурсів, результати діяльності та інші показники, необхідні для управління.

У сучасних умовах інформаційна система підприємства розглядається не лише як сукупність технічних засобів і програмних продуктів. Вона являє собою комплексну організаційно-технічну систему, що поєднує методологічні засади роботи з інформацією, інформаційні технології, програмне забезпечення, бази даних та користувачів інформації. Ефективність її функціонування визначається не тільки технічними характеристиками, а й якістю організації інформаційних процесів.

Розвиток інформаційних систем відбувався поступово під впливом змін у технологіях обробки інформації та зростання потреб користувачів. Якщо на початкових етапах розвитку підприємства використовували переважно локальні інформаційні масиви та окремі програмні продукти, то сучасні інформаційні системи ґрунтуються на використанні інтегрованих баз даних, корпоративних інформаційних систем та цифрових платформ управління.

Етапи розвитку інформаційних систем наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Етапи розвитку інформаційних систем

Показник	Перший етап	Другий етап	Третій етап
Назва	Системи опрацювання даних	Управлінські інформаційні системи	Системи підтримки прийняття рішень
Тривалість	1963–1972 рр.	1972–1986 рр.	з 1986 р.
Спосіб використання даних	Окремі дані	Дані + база даних	База даних
Схема розв'язування задач	Розв'язування задач у пакетному режимі	1. Розв'язування задач у режимі реального часу.2. Багатоваріантні розрахунки.3. Елементарне моделювання.	1. Розв'язування задач у режимі реального часу.2. Моделювання техніко-економічних процесів.3. Підтримка управлінських рішень.

Сучасні інформаційні системи забезпечують інтеграцію різних функціональних підсистем підприємства, зокрема бухгалтерського обліку, фінансів, виробництва, збуту, постачання, управління персоналом та інших напрямів діяльності. Завдяки цьому формується єдиний інформаційний простір підприємства, що підвищує якість управління та сприяє прийняттю своєчасних управлінських рішень.

Залежно від особливостей накопичення та обробки інформаційних ресурсів інформаційні системи можуть класифікуватися за різними ознаками. Найпоширеніші підходи до класифікації інформаційних систем наведено на рисунку 1.3.



Рис. 1.3. Класифікація інформаційних систем

Інформаційні системи відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності діяльності підприємства. Вони дозволяють автоматизувати значну частину управлінських процедур, скоротити час на обробку інформації, підвищити достовірність облікових даних та забезпечити оперативний доступ користувачів до необхідної інформації.

Водночас ефективність функціонування інформаційної системи визначається не лише рівнем технічного забезпечення. Комп'ютерна техніка та програмні продукти є лише інструментами обробки інформації. Основою успішного функціонування інформаційної системи залишаються правильно організовані інформаційні потоки, чітко визначені інформаційні потреби користувачів та належна організація процесів формування і використання інформаційних ресурсів.

Отже, інформаційна система підприємства є невід'ємною складовою сучасної системи управління. Вона забезпечує інформаційну підтримку управлінських процесів, сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства та створює передумови для прийняття обґрунтованих управлінських рішень в умовах динамічного зовнішнього середовища.

1.3. Роль облікової інформації в управлінні підприємством

У сучасних умовах господарювання інформація є одним із найцінніших ресурсів підприємства. Від якості інформаційного забезпечення залежить ефективність управління, своєчасність прийняття рішень та конкурентоспроможність суб'єкта господарювання. Особливе місце серед різних видів економічної інформації займає облікова інформація, яка формується в системі бухгалтерського обліку та забезпечує користувачів даними про господарську діяльність підприємства.

Облікова інформація являє собою впорядковану сукупність відомостей про активи, зобов'язання, власний капітал, доходи, витрати, господарські операції та результати діяльності підприємства. Її формування здійснюється на всіх етапах облікового процесу — від документування господарських операцій до складання фінансової звітності. Саме тому облікова інформація є одним із найважливіших джерел інформаційного забезпечення управління підприємством.

Особливість облікової інформації полягає в тому, що вона формується безперервно та охоплює всі сторони діяльності суб'єкта господарювання. Вона характеризується значними обсягами даних, високим рівнем деталізації та регулярністю формування. Більшість облікових процедур здійснюється за встановленими алгоритмами, що забезпечує системність і послідовність накопичення інформації.

У структурі економічної інформації підприємства облікова інформація посідає центральне місце. Це пояснюється тим, що саме бухгалтерський облік забезпечує найбільш повне, систематизоване та документально підтверджене відображення господарських процесів. На основі облікових даних здійснюється контроль за використанням ресурсів, аналізується фінансовий стан підприємства, оцінюється ефективність діяльності та обґрунтовуються управлінські рішення.

Важливою особливістю облікової інформації є її багаторівнева структура. Первинними елементами виступають реквізити, які містяться у первинних документах. На їх основі формуються показники облікових регістрів, фінансової звітності та аналітичних матеріалів. Така структура забезпечує послідовність руху інформації від моменту виникнення господарської операції до формування узагальнених показників діяльності підприємства.

Облікова інформація використовується для реалізації основних функцій управління підприємством (табл. 1.4).

Таким чином, облікова інформація забезпечує інформаційну підтримку всіх етапів управлінського процесу. Вона дозволяє не лише оцінювати поточний стан підприємства, але й прогнозувати майбутні результати діяльності та своєчасно реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища.

Для забезпечення ефективного використання облікова інформація повинна відповідати певним вимогам. Насамперед вона має бути достовірною, тобто об'єктивно відображати фактичний стан господарських процесів. Важливими характеристиками також є повнота, своєчасність, зрозумілість, порівнюваність та нейтральність інформації.

Достовірність інформації забезпечується документальним підтвердженням усіх господарських операцій та дотриманням встановлених методологічних принципів бухгалтерського обліку. Повнота означає достатність даних для прийняття управлінських рішень, а своєчасність передбачає отримання

інформації саме тоді, коли вона необхідна користувачам.

Таблиця 1.4

Роль облікової інформації в реалізації функцій управління підприємством

Функція управління	Значення облікової інформації
Планування	Використовується для розроблення планів, бюджетів та прогнозних показників діяльності
Організація	Забезпечує інформацією про наявність і використання ресурсів підприємства
Контроль	Дає можливість контролювати виконання планових показників та дотримання встановлених норм
Аналіз	Є базою для оцінювання фінансового стану та результатів діяльності підприємства
Регулювання	Сприяє прийняттю коригувальних управлінських рішень
Прогнозування	Використовується для оцінювання перспектив розвитку підприємства та визначення стратегічних напрямів діяльності

Однією з найважливіших характеристик облікової інформації є її релевантність. Релевантною вважається інформація, яка здатна впливати на процес прийняття рішень та допомагає користувачам обирати найефективніший варіант дій. Натомість інформація, яка не має практичного значення для конкретної управлінської ситуації, є нерелевантною та не створює додаткової цінності для користувачів.

Не менш важливим є забезпечення порівнюваності інформації. Для цього підприємство повинно послідовно застосовувати обрану облікову політику та використовувати єдині підходи до оцінювання і відображення господарських операцій. Лише за таких умов користувачі можуть порівнювати показники діяльності підприємства за різні звітні періоди або зіставляти їх із показниками інших суб'єктів господарювання.

В умовах цифрової трансформації економіки значення облікової інформації постійно зростає. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє автоматизувати процеси обробки даних, скоротити терміни підготовки звітності, підвищити точність розрахунків та забезпечити оперативне отримання необхідної інформації для управління підприємством.

Сучасні інформаційні системи створюють можливості для інтеграції бухгалтерського обліку з іншими підсистемами управління, зокрема фінансовим менеджментом, плануванням, аналізом, маркетингом та логістикою. У результаті формується єдиний інформаційний простір підприємства, що забезпечує комплексний підхід до прийняття управлінських рішень.

Слід також враховувати, що отримання та обробка інформації потребують певних витрат. Тому важливим завданням є забезпечення оптимального співвідношення між цінністю інформації та витратами на її формування. Інформація повинна приносити користь, яка перевищує витрати на її отримання, обробку та зберігання.

Тестові завдання

1. Управління діяльністю підприємства базується на використанні:
 - а) різнобічної інформації;
 - б) однотипної інформації;
 - в) лише числової інформації;
 - г) лише текстової інформації.
2. У процесі господарської діяльності управління підприємством має:
 - а) інформаційний характер;
 - б) випадковий характер;
 - в) дискретний характер;
 - г) епізодичний характер.
3. Основними вимогами до інформації, що використовується в управлінні підприємством, є:
 - а) повнота, достовірність, актуальність, своєчасність;
 - б) об'єктивність та суб'єктивність;
 - в) доступність і конфіденційність;
 - г) складність і деталізація.
4. Економічна інформація підприємства – це:
 - а) сукупність даних, що характеризують господарську діяльність підприємства та її результати;
 - б) виключно фінансова звітність підприємства;
 - в) лише прогнозні показники діяльності;
 - г) дані податкового обліку.
5. Інформаційні ресурси підприємства – це:
 - а) сукупність інформації, документів, баз даних та знань, які використовуються в діяльності підприємства;
 - б) лише архівні документи підприємства;
 - в) лише електронні бази даних;
 - г) виключно фінансова звітність.
6. Інформаційна система підприємства – це:
 - а) сукупність взаємопов'язаних засобів, методів, персоналу та інформаційних ресурсів, що забезпечують збирання, обробку, зберігання і передачу інформації;
 - б) система управління підприємством;
 - в) сукупність комп'ютерної техніки;
 - г) база даних підприємства.
7. Головною метою функціонування підприємства як економічної системи є:
 - а) виробництво продукції, виконання робіт або надання послуг для задоволення потреб споживачів та отримання результатів діяльності;
 - б) обробка інформації;
 - в) накопичення даних;
 - г) передача інформації.
8. Основною метою інформаційної системи є:
 - а) забезпечення користувачів необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень;

- б) виробництво продукції;
 - в) реалізація товарів;
 - г) виконання виробничих операцій.
9. До основних видів економічної інформації належать:
- а) планова, облікова, нормативна, статистична та аналітична;
 - б) текстова та графічна;
 - в) внутрішня та зовнішня;
 - г) первинна та вторинна.
10. Сучасний етап розвитку інформаційних систем характеризується:
- а) використанням цифрових технологій, баз даних, ERP-систем та систем підтримки прийняття рішень;
 - б) використанням виключно паперових носіїв інформації;
 - в) застосуванням механічних засобів обробки інформації;
 - г) відсутністю автоматизації облікових процесів.

Контрольні питання:

1. Розкрийте сутність економічної та облікової інформації.
2. Яке місце займає облікова інформація в системі управління підприємством?
3. Що розуміють під системою управління підприємством?
4. Охарактеризуйте поняття та складові інформаційної системи підприємства.
5. Які основні якісні характеристики повинна мати облікова інформація?
6. У чому полягає роль облікової інформації в процесі прийняття управлінських рішень?
7. Які основні етапи розвитку інформаційних систем можна виділити?
8. Наведіть класифікацію облікової інформації та охарактеризуйте її основні види.
9. Які переваги забезпечує використання сучасних інформаційних технологій в управлінні підприємством?
10. Які фактори впливають на організацію бухгалтерського обліку на підприємстві?

ТЕМА 2. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ¹⁶

2.1. Бухгалтерський облік як частина інформаційного забезпечення підприємства.

2.2. Системний підхід до поняття бухгалтерського обліку.

Мета: визначити роль і місце бухгалтерського обліку в інформаційній системі управління підприємством.

Ключові слова: бухгалтерський облік, інформаційна система, потоки бухгалтерського обліку, система.

2.1. Бухгалтерський облік як частина інформаційного забезпечення підприємства.

У сучасних умовах господарювання ефективність управління підприємством значною мірою залежить від якості інформаційного забезпечення. Прийняття управлінських рішень потребує своєчасної, достовірної та повної інформації про ресурси підприємства, результати його діяльності, фінансовий стан та перспективи розвитку. Важливим джерелом такої інформації виступає система бухгалтерського обліку, яка забезпечує формування впорядкованих даних про господарські процеси та результати діяльності суб'єкта господарювання.

Бухгалтерський облік є складовою загальної інформаційної системи підприємства та виконує функцію інформаційного забезпечення процесу управління. Його основне призначення полягає у формуванні інформації про господарську діяльність підприємства для внутрішніх і зовнішніх користувачів. Дані бухгалтерського обліку використовуються керівниками різних рівнів управління, власниками, інвесторами, кредиторами, органами державного контролю та іншими зацікавленими особами.

У сучасному підприємстві бухгалтерський облік не обмежується лише фіксацією господарських операцій. Він забезпечує інформаційну підтримку процесів планування, контролю, аналізу та прогнозування діяльності. Завдяки цьому бухгалтерський облік поступово трансформувався із системи реєстрації фактів господарського життя у важливий інструмент управління підприємством.

Структура бухгалтерського обліку в системі інформаційного забезпечення підприємства наведена на рисунку 2.1.



Рис.2.1. Структура бухгалтерського обліку

Кожен із складових елементів бухгалтерського обліку виконує власні функції в інформаційній системі підприємства. Первинний облік забезпечує збір і документальне оформлення господарських операцій. Фінансовий облік формує інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства відповідно до вимог законодавства та стандартів бухгалтерського обліку.

Важливе місце посідає управлінський облік, який орієнтований на інформаційні потреби внутрішніх користувачів. Його дані використовуються для планування діяльності, бюджетування, контролю витрат, оцінювання результативності діяльності структурних підрозділів та прийняття управлінських рішень.

Податковий облік забезпечує формування інформації щодо податкових зобов'язань підприємства та використовується для складання податкової звітності. В умовах посилення вимог до прозорості бізнесу все більшого значення набувають нефінансові аспекти діяльності підприємств, що зумовлює розвиток обліку екологічних та соціальних показників, а також підготовку ESG-звітності.

До основних об'єктів інформаційного забезпечення управління підприємством належать нормативно-правові акти у сфері бухгалтерського обліку, облікова політика підприємства, первинні документи, реєстри синтетичного й аналітичного обліку, фінансова, податкова та внутрішня управлінська звітність. Сукупність цих елементів формує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень.

Головним завданням бухгалтерського обліку як інформаційної системи є забезпечення користувачів достовірною, своєчасною та релевантною інформацією про діяльність підприємства. Саме якість облікової інформації визначає ефективність управління та можливість своєчасного реагування на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища.

У процесі історичного розвитку бухгалтерський облік постійно змінювався під впливом трансформації економічних відносин та інформаційних потреб користувачів. Еволюція бухгалтерського обліку як складової системи управління

Таблиця 2.1

**Періодизація розвитку бухгалтерського обліку як однієї зі
складових управління**

Етап розвитку суспільства	Об'єкт обліку	Мета обліку	Завдання обліку	Парадигма обліку
Доцивілізаційний період (X тис. до н.е. – II ст. н.е.)	Природні ресурси	Контроль за збереженням цінностей	Розподіл продуктів праці між членами общини	Проста натуральна бухгалтерія. Обґрунтування факту господарського життя як центральної категорії бухгалтерського обліку.
Аграрна цивілізація (I ст. до н.е. – кінець XVIII ст.)	Каса, грошові виплати та надходження	Облік грошових виплат та витрат	Контроль за виконанням плану доходів та витрат	Камеральна бухгалтерія. Облік надходжень і видатків шляхом простого підрахунку або подвійного запису.
Аграрна цивілізація (I ст. до н.е. – кінець XVIII ст.)	Майно	Облік результатів використання майна	Контроль майна	Проста монетарна бухгалтерія. Облік стану майна та результатів його використання простим записом.
Індустріальний період (кінець XVIII – середина XX ст.)	Майно, нематеріальні активи, зобов'язання, дебіторська та кредиторська заборгованість, статутний капітал, амортизація	Облік витрат і калькулювання собівартості продукції	Реальна оцінка майна	Подвійна статична бухгалтерія. Прибуток визначається як різниця між капіталом на початок і кінець періоду. Майно підприємства включає майно власників.
Індустріальний період (кінець XVIII – середина XX ст.)	Майно, нематеріальні активи, зобов'язання, дебіторська та кредиторська заборгованість, статутний капітал, амортизація	Визначення ефективності діяльності підприємства	Визначення фінансового результату	Подвійна динамічна бухгалтерія. Фінансовий результат діяльності визначається на будь-який момент часу. Майно підприємства відокремлюється від майна власників.
Постіндустріальний період (кінець XX ст. – до теперішнього часу)	Інформація, природно-ресурсний потенціал	Забезпечення релевантною інформацією процесу прийняття рішень різними групами користувачів	Перерозподіл ресурсів	Подвійна інформаційна динаміка. Забезпечення користувачів достовірною інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналіз етапів розвитку бухгалтерського обліку свідчить про поступове розширення його функцій. Якщо на початкових етапах основна увага приділялася контролю майна та господарських операцій, то сучасний бухгалтерський облік орієнтований на формування інформації для стратегічного управління, оцінювання ризиків, забезпечення сталого розвитку та підвищення вартості бізнесу.

Основною метою бухгалтерської інформаційної системи є перетворення первинних даних про господарські операції на узагальнену інформацію, придатну для використання в управлінні підприємством. У результаті обробки первинних документів формується система показників, яка використовується для складання фінансової, податкової та управлінської звітності.

Як і будь-яка відкрита система, бухгалтерський облік має власні інформаційні входи та виходи, що забезпечують його взаємодію із зовнішнім і внутрішнім середовищем підприємства (рис. 2.2).

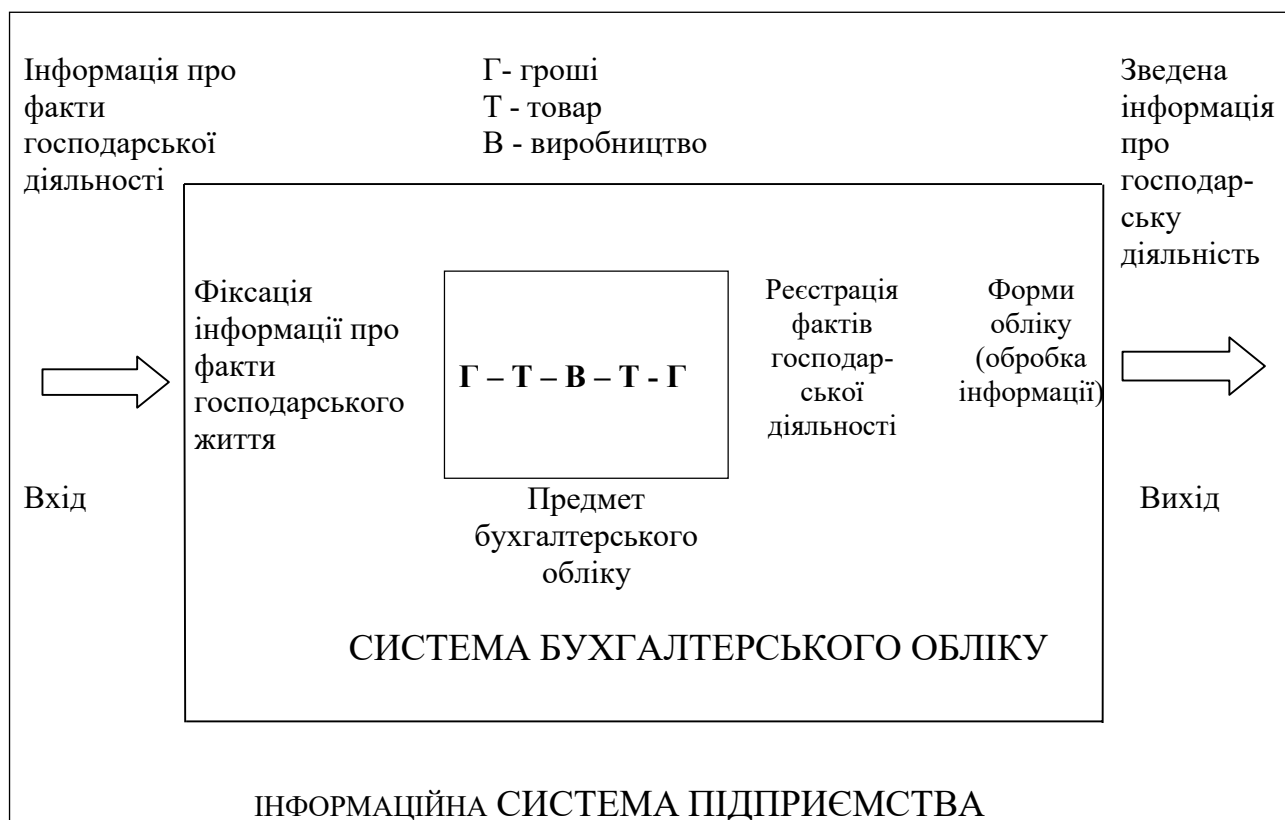


Рис.2.2. Потоки бухгалтерського обліку як інформаційної системи

Вхідними елементами бухгалтерської системи є факти господарського життя, підтверджені відповідними первинними документами. У процесі обробки дані систематизуються, групуються та узагальнюються із застосуванням методів бухгалтерського обліку. Результатом функціонування системи є формування різних видів звітності та аналітичної інформації для потреб управління.

Таким чином, бухгалтерський облік є невід'ємною складовою інформаційної системи підприємства, яка забезпечує формування інформаційної бази для прийняття управлінських рішень, контролю господарської діяльності та оцінювання результатів функціонування підприємства.

2.2. Системний підхід до поняття бухгалтерського обліку.

У сучасній економічній науці бухгалтерський облік розглядається не лише як сукупність процедур реєстрації господарських операцій, а як цілісна інформаційна система, що забезпечує формування даних для управління підприємством. Такий підхід базується на загальній теорії систем, відповідно до якої будь-який об'єкт дослідження розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільною метою та внутрішніми зв'язками.

Поняття «система» використовується в різних наукових напрямках і може трактуватися по-різному. В інженерному розумінні система являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, що функціонують для досягнення певного результату. У проєктному підході система розглядається як комплекс засобів, методів і процедур, необхідних для вирішення конкретних завдань. З позиції наукового пізнання система виступає методологічною основою дослідження складних процесів і явищ, а в широкому теоретичному розумінні — способом упорядкованого мислення та аналізу взаємозалежних об'єктів.

Системний підхід дозволяє розглядати бухгалтерський облік як відкриту динамічну систему, що функціонує в межах загальної системи управління підприємством. Вона постійно взаємодіє із зовнішнім та внутрішнім середовищем, отримує вхідні інформаційні потоки, здійснює їх обробку та формує вихідну інформацію для різних груп користувачів.

Система бухгалтерського обліку являє собою впорядковану сукупність методів, процедур, технічних засобів, інформаційних ресурсів та персоналу, які забезпечують збір, реєстрацію, обробку, узагальнення та передачу інформації про господарську діяльність підприємства. Основною метою її функціонування є формування достовірної, повної та своєчасної інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух ресурсів підприємства.

Взаємодію системи бухгалтерського обліку із зовнішнім середовищем та її місце в процесі формування управлінської інформації наведено на рисунку 2.3.

Представлена схема демонструє відкритий характер системи бухгалтерського обліку. Вона постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем через інформаційні потоки, забезпечуючи трансформацію первинних даних у корисну для користувачів інформацію. Наявність зворотного зв'язку дозволяє використовувати результати облікового процесу для коригування господарської діяльності, удосконалення системи управління та підвищення ефективності функціонування підприємства.

Як складова загальної інформаційної системи підприємства бухгалтерський облік забезпечує інформаційну підтримку процесів планування, організації, контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень. Його роль не обмежується відображенням господарських операцій, а охоплює формування інформаційної бази для оцінювання ефективності діяльності підприємства, прогнозування результатів господарювання та розроблення стратегічних напрямів розвитку.

Детальну характеристику системи бухгалтерського обліку наведено на рисунку 2.4.

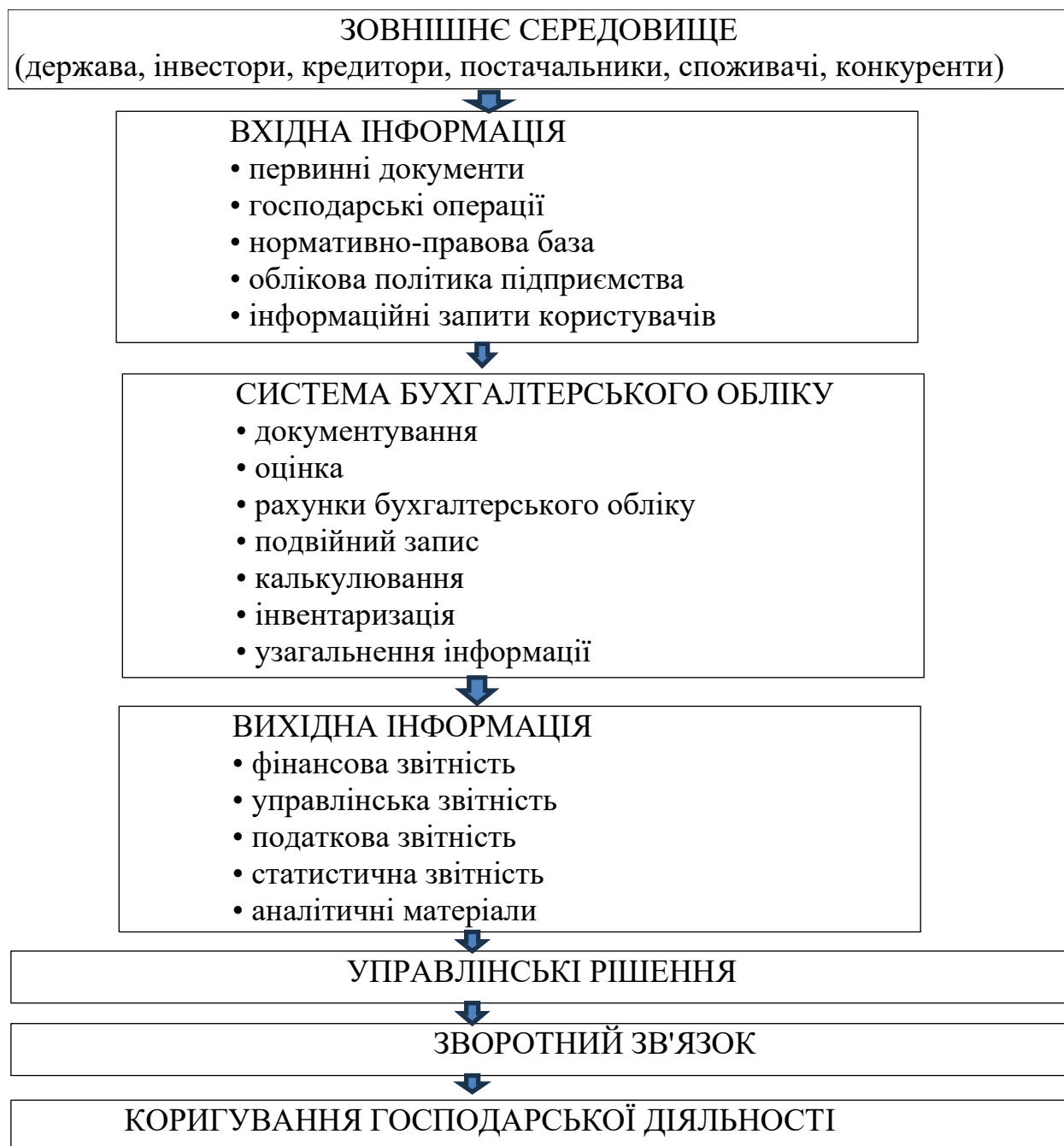


Рис.2.3. Бухгалтерський облік як відкрита інформаційна система

Сучасна система бухгалтерського обліку повинна забезпечувати інформаційні потреби широкого кола користувачів. До внутрішніх користувачів належать керівники підприємства, менеджери різних рівнів управління, власники та працівники. Зовнішніми користувачами виступають інвестори, кредитори, постачальники, покупці, державні органи, органи статистики та інші зацікавлені сторони.

Результатом функціонування системи бухгалтерського обліку є формування різних видів звітності. Насамперед це фінансова звітність, яка відображає фінансовий стан і результати діяльності підприємства. Крім того, система бухгалтерського обліку забезпечує підготовку податкової, статистичної, управлінської та іншої спеціалізованої звітності відповідно до інформаційних потреб користувачів.

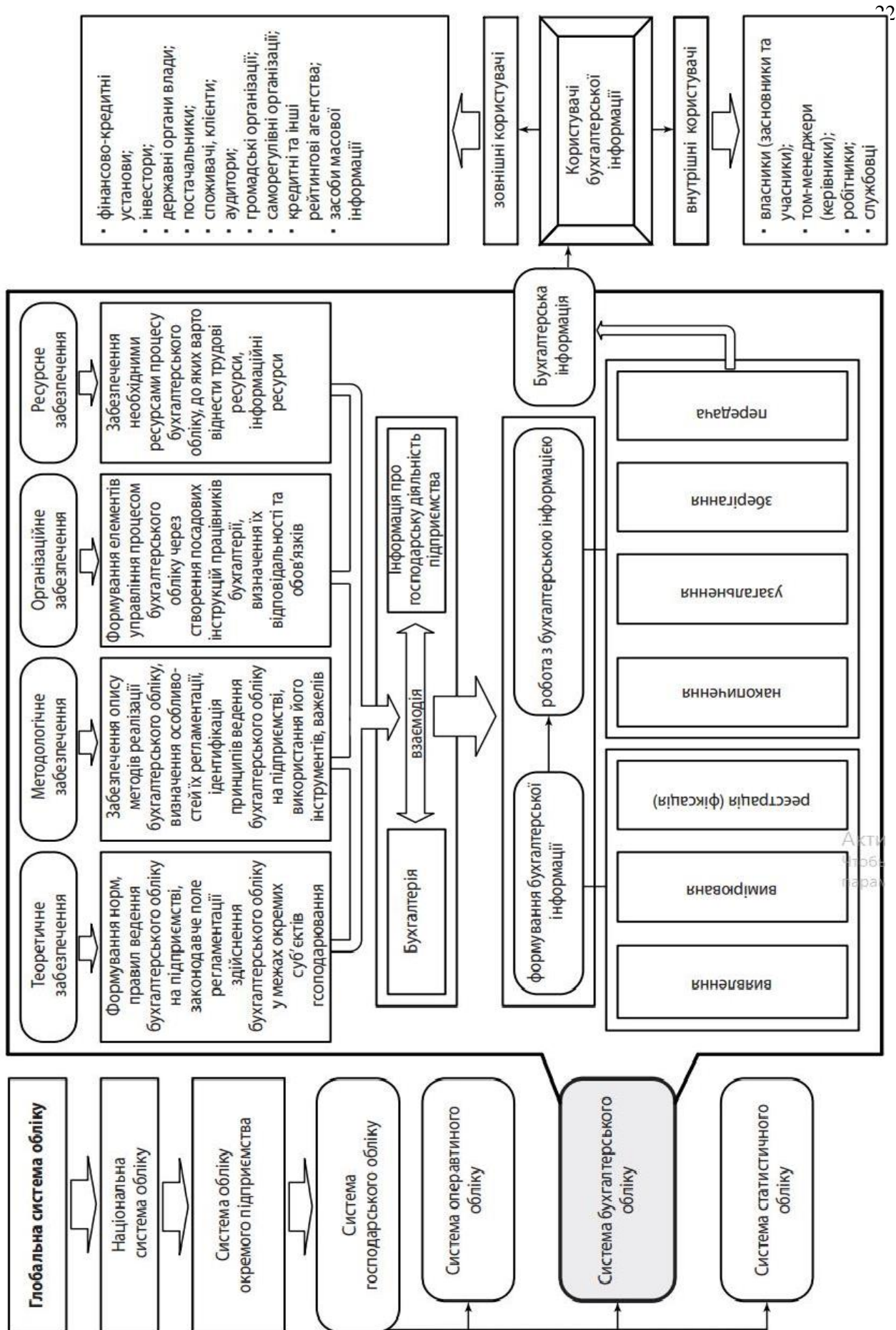


Рис. 2.4. Система бухгалтерського обліку

Функціонування бухгалтерського обліку як системи забезпечується за

допомогою його методу, який являє собою сукупність взаємопов'язаних способів²³ і прийомів відображення господарських процесів. До основних елементів методу бухгалтерського обліку традиційно належать документація, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунки бухгалтерського обліку, подвійний запис, баланс та звітність.

Кожен із зазначених елементів виконує окрему функцію, проте лише їх комплексне використання забезпечує досягнення головної мети бухгалтерського обліку. Документація та інвентаризація забезпечують спостереження за господарськими процесами, оцінка та калькулювання дозволяють визначити вартісні характеристики об'єктів обліку, рахунки та подвійний запис забезпечують систематизацію інформації, а баланс і звітність слугують засобом узагальнення результатів діяльності підприємства.

З позиції системного підходу між усіма елементами бухгалтерського обліку існують тісні взаємозв'язки. Інформація, що формується на одному етапі облікового процесу, використовується на наступних етапах, утворюючи безперервний інформаційний потік. Саме така взаємодія забезпечує цілісність системи бухгалтерського обліку та її здатність формувати достовірну інформацію для управління.

Важливою характеристикою сучасної системи бухгалтерського обліку є її адаптивність. Під впливом змін економічного середовища, розвитку цифрових технологій та зростання інформаційних потреб користувачів система бухгалтерського обліку постійно вдосконалюється. Сучасні програмні продукти, автоматизовані інформаційні системи, технології обробки великих масивів даних та електронний документообіг суттєво розширюють можливості бухгалтерського обліку як інформаційної системи.

Отже, системний підхід дозволяє розглядати бухгалтерський облік як складну відкриту інформаційну систему, яка забезпечує формування інформаційної бази для управління підприємством. Завдяки взаємодії всіх її елементів забезпечується безперервне відображення господарських процесів, контроль за використанням ресурсів та підготовка інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень.

Отже, системний підхід дозволяє розглядати бухгалтерський облік як складну відкриту інформаційну систему, яка забезпечує формування інформаційної бази для управління підприємством. Завдяки взаємодії всіх її елементів забезпечується безперервне відображення господарських процесів, контроль за використанням ресурсів та підготовка інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень.

Водночас система бухгалтерського обліку, спираючись на альтернативність методів оцінки та визнання об'єктів обліку, надає можливість не лише достовірно відображати факти господарського життя, а й формувати інформаційне підґрунтя для реалізації стратегічних цілей підприємства відповідно до обраної облікової політики..

Тестові завдання

1. Центральне місце в системі економічної інформації підприємства займає:
 - а) облікова інформація;
 - б) статистична звітність;

- в) маркетингова інформація;
- г) податкова звітність.

2. Основою регулювання організації управлінського обліку на підприємстві є:

- а) внутрішні нормативні документи підприємства;
- б) виключно Податковий кодекс України;
- в) накази органів місцевого самоврядування;
- г) міжнародні стандарти фінансової звітності.

3. Основною метою управлінського обліку є:

- а) забезпечення керівництва інформацією для прийняття управлінських рішень;
- б) складання фінансової звітності;
- в) нарахування податків;
- г) підготовка статистичної звітності.

4. Яка характеристика облікової інформації означає її відповідність реальному стану господарських процесів?

- а) достовірність;
- б) оперативність;
- в) доступність;
- г) конфіденційність.

5. Бухгалтерський облік — це:

- а) система виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення та передачі інформації про діяльність підприємства користувачам для прийняття рішень;
- б) система бухгалтерських рахунків;
- в) спосіб складання фінансової звітності;
- г) система статистичних спостережень.

6. Бухгалтерський облік як самостійна галузь знань формувався:

- а) протягом тривалого історичного розвитку суспільства;
- б) виключно у XX столітті;
- в) після появи комп'ютерної техніки;
- г) після прийняття Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

7. Основою інформаційного забезпечення управління підприємством є:

- а) бухгалтерський облік;
- б) податкова звітність;
- в) статистична звітність;
- г) маркетингові дослідження.

8. Надійність інформації, сформованої в системі бухгалтерського обліку, забезпечується насамперед:

- а) системою внутрішнього контролю та документальним підтвердженням господарських операцій;
- б) діяльністю менеджерів;
- в) синтетичним обліком;
- г) аналітичним обліком.

9. Система бухгалтерського обліку повинна забезпечувати:

- а) інформаційні потреби внутрішніх і зовнішніх користувачів;
- б) виключно потреби керівника підприємства;
- в) виключно потреби зовнішніх користувачів;
- г) виключно потреби бухгалтерської служби.

10. Результатом функціонування системи бухгалтерського обліку є формування:

- а) фінансової, податкової, статистичної та управлінської звітності;
- б) лише фінансової звітності;
- в) лише податкової звітності;
- г) лише управлінської звітності.

Контрольні питання:

1. Розкрийте сутність бухгалтерського обліку як інформаційної системи.
2. Яке місце займає бухгалтерський облік у системі управління підприємством?
3. Які основні функції виконує бухгалтерський облік у процесі управління?
4. Охарактеризуйте структуру бухгалтерського обліку як складової інформаційного забезпечення підприємства.
5. Що являє собою система бухгалтерського обліку з позиції системного підходу?
6. Які елементи формують метод бухгалтерського обліку?
7. Що належить до вхідних і вихідних потоків бухгалтерської інформаційної системи?
8. Хто є основними користувачами бухгалтерської інформації?
9. Яким чином цифровізація впливає на розвиток системи бухгалтерського обліку?
10. У чому полягає значення бухгалтерського обліку для прийняття управлінських рішень?

ТЕМА 3. ІНСТРУМЕНТАРІЙ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

3.1. Предмет та об'єкти бухгалтерського обліку та звітності в управлінні підприємством

3.2. Метод бухгалтерського обліку та звітності в управлінні підприємством

Мета: сформулювати уявлення щодо інструментарію бухгалтерського обліку та звітності в управлінні підприємством.

Ключові слова: предмет, об'єкт, звітність, метод бухгалтерського обліку, інвентаризація, документування, баланс.

3.1. Предмет та об'єкти бухгалтерського обліку та звітності в управлінні підприємством.

Бухгалтерський облік є важливою складовою інформаційної системи підприємства та одним із ключових інструментів управління його діяльністю. В умовах розвитку ринкових відносин, цифровізації бізнес-процесів і підвищення вимог до якості управлінської інформації роль бухгалтерського обліку постійно зростає. Саме система бухгалтерського обліку забезпечує формування інформації про фінансовий стан підприємства, результати його діяльності та використання ресурсів, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Відповідно до чинного законодавства бухгалтерський облік являє собою процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства внутрішнім і зовнішнім користувачам. Така інформація використовується для контролю господарських процесів, аналізу результатів діяльності, планування та прогнозування подальшого розвитку підприємства.

Предмет бухгалтерського обліку охоплює господарську діяльність підприємства в цілому, тобто сукупність господарських операцій, процесів та економічних явищ, які виникають у процесі функціонування суб'єкта господарювання та підлягають відображенню в системі обліку. Через систему бухгалтерського обліку здійснюється спостереження за станом майна підприємства, джерелами його формування, господарськими процесами та результатами діяльності.

Основними об'єктами бухгалтерського обліку є активи, власний капітал, зобов'язання, господарські процеси, доходи, витрати та фінансові результати діяльності підприємства. Склад об'єктів бухгалтерського обліку наведено на рисунку 3.1.



Рис. 3.1.Об'єкти бухгалтерського обліку

Як видно з рисунка 3.1, усі об'єкти бухгалтерського обліку тісно взаємопов'язані між собою та характеризують різні аспекти господарської діяльності підприємства. Саме їх відображення та узагальнення в системі обліку забезпечує формування інформаційної бази для управління.

Для більш детальної характеристики основних об'єктів бухгалтерського обліку доцільно використовувати дані таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Об'єкти бухгалтерського обліку та їх характеристика

Об'єкт бухгалтерського обліку	Характеристика
Активи	Ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких забезпечує отримання економічних вигод у майбутньому
Власний капітал	Частина активів підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань
Зобов'язання	Заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій та підлягає погашенню в майбутньому
Доходи	Збільшення економічних вигод у результаті господарської діяльності
Витрати	Зменшення економічних вигод у процесі діяльності підприємства
Господарські процеси	Сукупність операцій, пов'язаних із постачанням, виробництвом, реалізацією продукції та іншими видами діяльності
Фінансові результати	Прибуток або збиток, отриманий за результатами господарської діяльності

Для ефективного використання облікової інформації в процесі управління підприємством система бухгалтерського обліку повинна відповідати певним вимогам. Насамперед облікова інформація має бути достовірною, повною, своєчасною, зрозумілою та придатною для прийняття управлінських рішень. Основні вимоги до бухгалтерського обліку наведено на рисунку 3.2.



Рис. 3.2. Вимоги до бухгалтерського обліку

Вимоги, представлені на рисунку 3.2, забезпечують якість облікової інформації та підвищують ефективність її використання в управлінні підприємством. Недотримання хоча б однієї з них може призвести до викривлення інформації та прийняття необґрунтованих управлінських рішень.

У загальній системі управління бухгалтерський облік виконує низку важливих функцій: інформаційну, контрольну, оціночну та аналітичну. Реалізація зазначених функцій забезпечує керівництво підприємства необхідною інформацією для планування, контролю та оцінювання результатів діяльності.

Основні завдання бухгалтерського обліку наведено на рисунку 3.3.

Як свідчать дані рисунка 3.3, завдання бухгалтерського обліку не обмежуються лише реєстрацією господарських операцій. Вони охоплюють контроль за збереженням майна, формування інформації для управління, забезпечення користувачів достовірними даними та створення інформаційної основи для аналізу діяльності підприємства.

Завершальним етапом облікового процесу є формування звітності підприємства. Саме через систему звітності результати облікової роботи доводяться до внутрішніх та зовнішніх користувачів. Звітність узагальнює інформацію про діяльність підприємства за певний період та виступає важливим інструментом управління.

Система вимог до звітності підприємства представлена на рисунку 3.4.

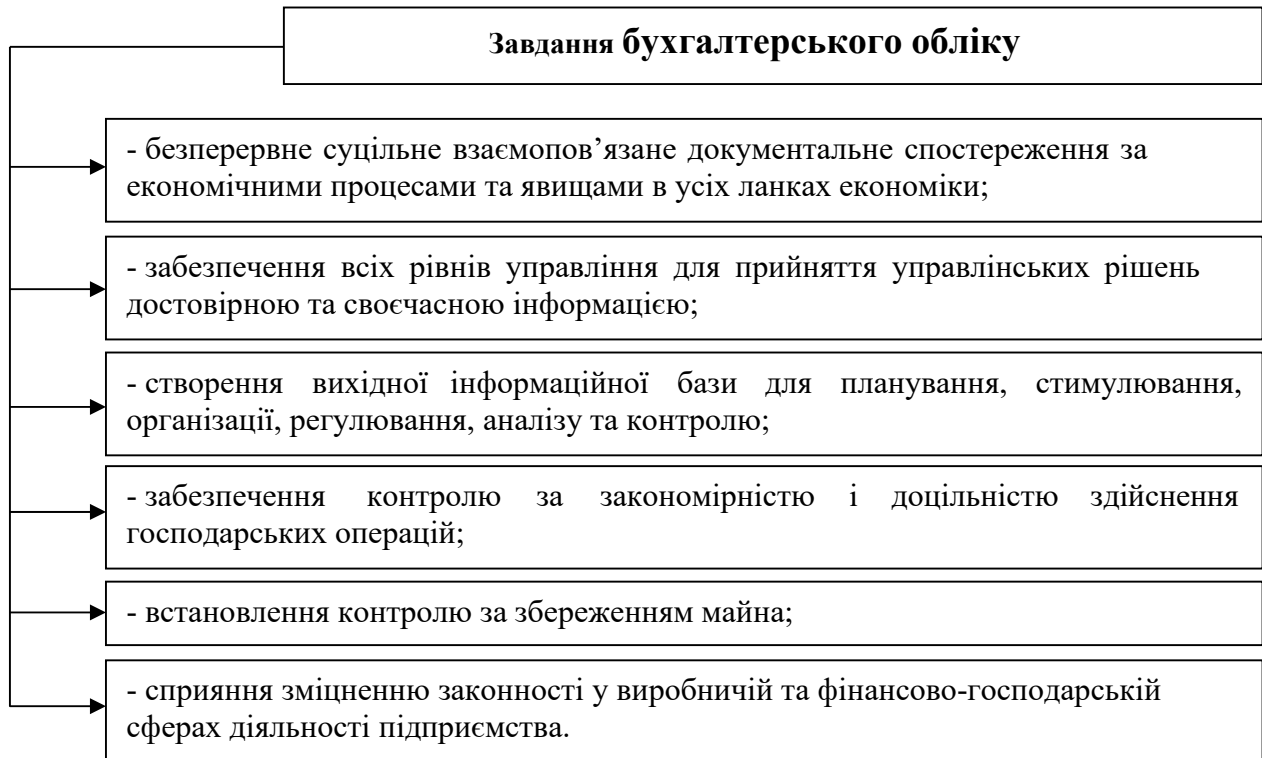


Рис. 3.3. Завдання бухгалтерського обліку



Рис.3.4. Класифікація вимог до звітності підприємства

Вимоги до звітності спрямовані на забезпечення її об'єктивності, повноти, достовірності та порівнянності. Дотримання зазначених вимог дозволяє користувачам отримувати якісну інформацію про фінансовий стан підприємства, результати його діяльності та перспективи подальшого розвитку.

Отже, предмет бухгалтерського обліку охоплює всю господарську діяльність підприємства, а його об'єкти формують інформаційну основу для управління. Через систему бухгалтерського обліку та звітності забезпечується отримання, обробка й передача інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень.

3.2. Метод бухгалтерського обліку та звітності в управлінні підприємством.

Для відображення господарської діяльності підприємства, контролю за використанням ресурсів та формування достовірної інформації для потреб управління в бухгалтерському обліку застосовується система спеціальних способів і прийомів. Сукупність таких способів забезпечує пізнання предмета бухгалтерського обліку, його відображення та узагальнення у вигляді інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень.

Метод бухгалтерського обліку являє собою сукупність взаємопов'язаних способів і прийомів, за допомогою яких здійснюється спостереження, вимірювання, групування, узагальнення та передача інформації про господарську діяльність підприємства. Саме через метод бухгалтерського обліку забезпечується суцільне, безперервне та документально підтверджене відображення господарських операцій.

Основні елементи методу бухгалтерського обліку наведено на рисунку 3.5.

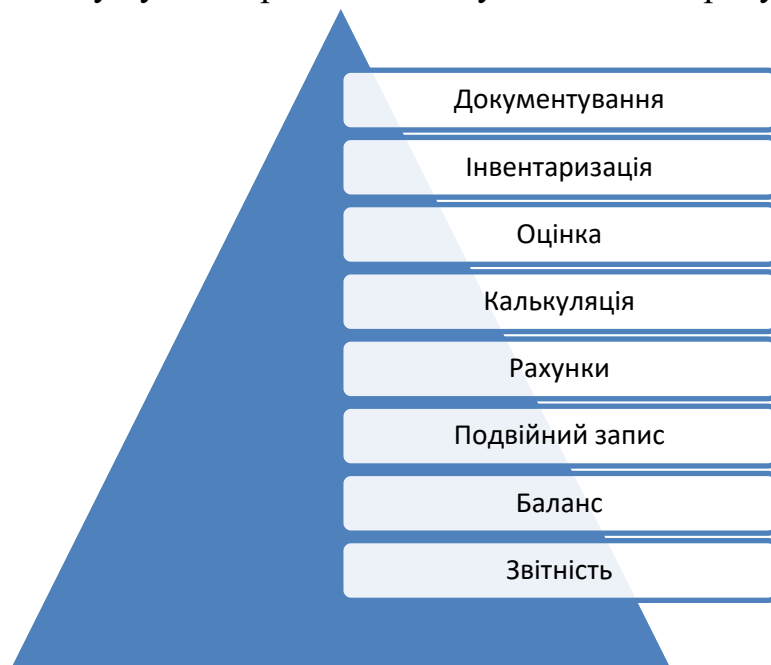


Рис. 3.5. Елементи методу бухгалтерського обліку

Кожний елемент методу бухгалтерського обліку виконує окрему функцію, проте лише їх комплексне застосування забезпечує формування повної та достовірної інформації про діяльність підприємства.

Першим елементом методу бухгалтерського обліку є **документування**. Документація забезпечує первинне спостереження за господарськими операціями та їх юридичне підтвердження. Кожна господарська операція повинна бути оформлена відповідним первинним документом, який містить необхідні реквізити та є підставою для відображення інформації в системі бухгалтерського обліку. В умовах цифровізації все більшого поширення набуває електронний документообіг, який забезпечує оперативність обробки даних та підвищує ефективність управління інформаційними потоками.

Другим елементом методу бухгалтерського обліку виступає **інвентаризація**. Вона передбачає перевірку фактичної наявності активів і зобов'язань підприємства та порівняння отриманих результатів із даними

бухгалтерського обліку. Проведення інвентаризації дозволяє виявити нестачі, надлишки, помилки обліку, факти псування майна або інші відхилення, що можуть впливати на достовірність звітності.

Для забезпечення узагальнення різнорідних об'єктів бухгалтерського обліку застосовується **оцінка**. Вона передбачає вираження господарських засобів, джерел їх формування та господарських процесів у єдиному грошовому вимірнику. Саме оцінка забезпечує можливість порівняння різних об'єктів обліку та формування узагальнених показників діяльності підприємства.

Тісно пов'язаною з оцінкою є **калькуляція**, яка використовується для визначення собівартості продукції, робіт або послуг. Калькулювання дозволяє накопичувати та розподіляти витрати, визначати фактичну собівартість виробництва та забезпечує інформаційну основу для ціноутворення, аналізу ефективності діяльності та прийняття управлінських рішень.

Важливим елементом методу бухгалтерського обліку є **рахунки бухгалтерського обліку**. Вони призначені для групування та систематизації інформації про господарські засоби, джерела їх формування, доходи, витрати та результати діяльності підприємства. Використання рахунків забезпечує впорядкування інформації та створює основу для подальшого узагальнення облікових даних.

Невід'ємною складовою сучасної системи бухгалтерського обліку є **подвійний запис**, який передбачає одночасне відображення кожної господарської операції за дебетом одного та кредитом іншого рахунка на однакову суму. Завдяки цьому забезпечується взаємозв'язок між об'єктами обліку, контроль правильності записів та збереження балансової рівності.

Узагальнення інформації про активи, власний капітал і зобов'язання підприємства здійснюється за допомогою **бухгалтерського балансу**. Баланс характеризує фінансовий стан підприємства на певну дату та відображає взаємозв'язок між ресурсами підприємства і джерелами їх формування.

Завершальним елементом методу бухгалтерського обліку є **звітність**. Саме у звітності відображаються узагальнені результати діяльності підприємства за відповідний звітний період. Вона забезпечує користувачів інформацією про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів та інші показники, необхідні для прийняття економічних рішень.

З позиції організації облікового процесу всі елементи методу бухгалтерського обліку можна згрупувати за етапами формування інформації. На етапі первинного спостереження використовуються документування та інвентаризація. На етапі вартісного вимірювання застосовуються оцінка та калькулювання. Групування і систематизація інформації здійснюються за допомогою рахунків бухгалтерського обліку та подвійного запису. Завершальним етапом є узагальнення інформації через складання бухгалтерського балансу та звітності.

Таким чином, метод бухгалтерського обліку являє собою цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що забезпечують формування достовірної інформації про господарську діяльність підприємства. Комплексне використання документування, інвентаризації, оцінки, калькулювання, рахунків, подвійного запису, балансу та звітності створює інформаційну основу для ефективного управління підприємством і прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Тестові завдання

1. Предмет бухгалтерського обліку охоплює:
 - а) господарську діяльність підприємства та пов'язані з нею господарські процеси;
 - б) лише активи підприємства;
 - в) лише фінансові результати діяльності;
 - г) лише господарські операції.
2. До основних об'єктів бухгалтерського обліку належать:
 - а) активи, власний капітал, зобов'язання, доходи, витрати та фінансові результати;
 - б) лише активи та зобов'язання;
 - в) тільки доходи та витрати;
 - г) виключно фінансова звітність.
3. Основною метою бухгалтерського обліку є:
 - а) формування інформації для прийняття управлінських рішень;
 - б) визначення суми податків;
 - в) складання статистичної звітності;
 - г) контроль роботи бухгалтерії.
4. Яка функція бухгалтерського обліку забезпечує користувачів необхідною інформацією про діяльність підприємства?
 - а) інформаційна;
 - б) контрольна;
 - в) оціночна;
 - г) регулююча.
5. До елементів методу бухгалтерського обліку належать:
 - а) документація, інвентаризація, оцінка, калькуляція, рахунки, подвійний запис, баланс і звітність;
 - б) планування, прогнозування та аналіз;
 - в) аудит, ревізія та контроль;
 - г) статистичне спостереження та групування.
6. Документування в бухгалтерському обліку використовується для:
 - а) первинної реєстрації господарських операцій;
 - б) визначення фінансового результату;
 - в) складання балансу;
 - г) проведення економічного аналізу.
7. Інвентаризація передбачає:
 - а) перевірку фактичної наявності активів та зобов'язань і порівняння їх з даними обліку;
 - б) розрахунок собівартості продукції;
 - в) складання фінансової звітності;
 - г) оцінювання фінансового стану підприємства.
8. Подвійний запис – це:
 - а) спосіб відображення господарської операції одночасно за дебетом одного і кредитом іншого рахунка на однакову суму;

- б) відображення операції на двох документах;
- в) подвійна перевірка первинних документів;
- г) спосіб ведення аналітичного обліку.

9. Бухгалтерський баланс являє собою:

- а) спосіб узагальненого відображення активів, власного капіталу та зобов'язань підприємства на певну дату;
- б) перелік рахунків бухгалтерського обліку;
- в) систему внутрішнього контролю;
- г) перелік господарських операцій за звітний період.

10. Завершальним етапом бухгалтерського обліку є:

- а) складання звітності;
- б) проведення інвентаризації;
- в) документування господарських операцій;
- г) відкриття рахунків бухгалтерського обліку.

Контрольні питання:

1. Що є предметом бухгалтерського обліку?
2. Які об'єкти належать до об'єктів бухгалтерського обліку?
3. Які функції виконує бухгалтерський облік у системі управління підприємством?
4. Які вимоги висуваються до бухгалтерської інформації та звітності?
5. Що розуміють під методом бухгалтерського обліку?
6. Назвіть та охарактеризуйте елементи методу бухгалтерського обліку.
7. Яке значення має документування в бухгалтерському обліку?
8. Для чого проводиться інвентаризація?
9. У чому сутність подвійного запису?
10. Яка роль бухгалтерської звітності в управлінні підприємством?

ТЕМА 4. ПРИНЦИПИ, МЕТОДИКИ І ТЕХНІКИ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКОЇ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ³⁴

4.1. Концептуальні основи методології побудови бухгалтерського обліку.

4.2. Користувачі та їхні вимоги до облікової інформації про господарство, його стан і зміни стану.

4.3. Принципи побудови бухгалтерського обліку в управлінні, прийнятті міжнародній практиці.

4.4. Загальна структура методології побудови бухгалтерського обліку в управлінні.

4.5. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві як процесу.

Мета: вивчення принципів, методики і техніки підготовки управлінської бухгалтерської звітності.

Ключові слова: принципи, методика, техніка, управлінська звітність.

4.1. Концептуальні основи методології побудови бухгалтерського обліку.

Методологія бухгалтерського обліку формується під впливом розвитку економічної науки, потреб управління та практики господарювання. У сучасних умовах бухгалтерський облік розглядається не лише як система реєстрації господарських операцій, а як складова інформаційного забезпечення управління підприємством, що забезпечує формування даних для планування, контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень.

Теоретичною основою побудови бухгалтерського обліку виступає економічна теорія, яка досліджує закономірності функціонування економічних систем, процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання ресурсів. Саме економічна теорія формує наукове підґрунтя для розуміння сутності господарських процесів, які знаходять своє відображення в системі бухгалтерського обліку.

Методологічною основою бухгалтерського обліку є системний підхід, який передбачає розгляд усіх господарських явищ у взаємозв'язку та взаємозалежності. Господарська діяльність підприємства являє собою складну систему, елементи якої постійно взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем. Відповідно бухгалтерський облік повинен забезпечувати комплексне відображення цих взаємозв'язків та формування інформації для оцінювання наслідків управлінських рішень.

Сучасна методологія бухгалтерського обліку базується на поєднанні нормативного регулювання, професійного судження бухгалтера та використання сучасних інформаційних технологій. Це забезпечує адаптацію системи обліку до змін економічного середовища, розвитку цифрових технологій та зростаючих інформаційних потреб користувачів.

Важливе значення для побудови бухгалтерського обліку має взаємозв'язок між плануванням, обліком, аналізом і контролем. Планування визначає цільові

показники діяльності підприємства, бухгалтерський облік забезпечує їх інформаційне відображення, аналіз дозволяє оцінити досягнуті результати, а контроль сприяє виявленню відхилень та прийняттю коригувальних управлінських рішень. Такий взаємозв'язок формує єдину систему управління підприємством.

У процесі управління підприємством бухгалтерський облік виконує низку важливих функцій. Основні функції бухгалтерського обліку в системі управління наведено на рисунку 4.1.



Рис. 4.1. Система взаємозв'язку вихідних діяльності та функцій бухгалтерського обліку в управлінні господарською діяльністю

Інформаційна функція полягає у формуванні та наданні користувачам достовірної інформації про активи, капітал, зобов'язання, доходи, витрати та результати діяльності підприємства. Саме інформаційна функція забезпечує інформаційну основу для прийняття управлінських рішень.

Контрольна функція забезпечує спостереження за збереженням майна підприємства, дотриманням законодавства, виконанням внутрішніх регламентів та ефективністю використання ресурсів. Завдяки контрольній функції керівництво отримує можливість своєчасно виявляти порушення та відхилення від установлених параметрів діяльності.

Аналітична функція передбачає використання облікових даних для оцінювання результатів діяльності підприємства, виявлення тенденцій розвитку, визначення факторів впливу та пошуку резервів підвищення ефективності господарювання.

Оціночна функція пов'язана з визначенням вартості активів і зобов'язань, оцінкою фінансового стану підприємства, його платоспроможності,

прибутковості та інвестиційної привабливості. Саме результати оцінювання використовуються для обґрунтування управлінських рішень стратегічного та оперативного характеру.

Як видно з рисунка 4.1, усі функції бухгалтерського обліку взаємопов'язані між собою та формують єдину систему інформаційного забезпечення управління підприємством. Їх реалізація дозволяє забезпечити керівництво необхідною інформацією для досягнення стратегічних і поточних цілей діяльності.

Таблиця 4.1

Функції бухгалтерського обліку та їх значення для управління підприємством

Функція	Зміст функції	Значення для управління
Інформаційна	Формування та надання користувачам інформації про діяльність підприємства	Забезпечує прийняття обґрунтованих управлінських рішень
Контрольна	Контроль за наявністю, рухом та використанням ресурсів підприємства	Сприяє виявленню порушень, відхилень та резервів підвищення ефективності
Аналітична	Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства	Дає можливість оцінити результати діяльності та визначити перспективи розвитку
Оціночна	Визначення вартості активів, зобов'язань і результатів діяльності	Дозволяє оцінити фінансовий стан, прибутковість і платоспроможність підприємства

Дані таблиці 4.1 свідчать, що функції бухгалтерського обліку є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Реалізація кожної з них забезпечує формування якісного інформаційного забезпечення управління підприємством. Особливого значення в сучасних умовах набуває інформаційна функція, оскільки саме вона формує основу для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень.

Отже, концептуальні основи методології бухгалтерського обліку визначають його місце в системі управління підприємством та забезпечують формування якісної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. У сучасних умовах бухгалтерський облік виступає не лише інструментом реєстрації господарських операцій, а й важливим елементом стратегічного управління розвитком підприємства.

4.2. Користувачі та їхні вимоги до облікової інформації про господарство, його стан і зміни стану.

Одним із головних призначень бухгалтерського обліку є забезпечення користувачів якісною інформацією про діяльність підприємства. В умовах ринкової економіки облікова інформація використовується широким колом зацікавлених осіб для прийняття економічних, фінансових та управлінських рішень. Розвиток цифрових технологій, посилення конкуренції та зростання вимог до прозорості бізнесу зумовлюють постійне підвищення вимог до якості облікової інформації.

Облікова інформація повинна бути корисною для користувачів, тобто сприяти прийняттю обґрунтованих рішень щодо діяльності підприємства, оцінки його фінансового стану та перспектив розвитку. Основні вимоги користувачів до облікової інформації наведено в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Вимоги користувачів до облікової інформації

Вимога	Характеристика
Порівнюваність	Забезпечує можливість зіставлення фактичних показників із плановими, нормативними та показниками попередніх періодів
Своєчасність	Передбачає оперативне отримання інформації для прийняття управлінських рішень
Достовірність	Забезпечує правдиве та об'єктивне відображення господарських процесів і результатів діяльності
Зрозумілість	Інформація повинна бути доступною для сприйняття та використання користувачами
Економічність	Витрати на отримання інформації не повинні перевищувати користь від її використання

Як видно з таблиці 4.1, якість облікової інформації визначається сукупністю характеристик, які забезпечують її придатність для використання в процесі управління підприємством. Недотримання хоча б однієї з наведених вимог може призвести до зниження цінності інформації та прийняття неефективних управлінських рішень.

Користувачів облікової інформації прийнято поділяти на внутрішніх і зовнішніх. Кожна група користувачів має власні інформаційні потреби та використовує облікові дані для досягнення певних цілей. Основні групи користувачів та їх інформаційні потреби наведено в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Сукупність користувачів облікової інформації

Види користувачів	Необхідна інформація та мета її використання
Внутрішні користувачі	
Власники підприємства та управлінський персонал	Загальний фінансовий стан підприємства; прийняття управлінських рішень оперативного, тактичного і стратегічного розвитку
Менеджери різних напрямків діяльності (фінансові, виробничі, з маркетингу тощо)	Інформація щодо функціонування підпорядкованої напрямку діяльності прийняття управлінських рішень щодо діяльності підприємства
Керівники різних підрозділів підприємства — центрів відповідальності	Інформація про функціонування підрозділів центрів відповідальності), про витрати, доходи; прийняття оперативних рішень щодо управління підрозділом
Працюючі підприємства	Інформація про загальний стан підприємства; збереження робочих місць, можливість підвищення оплати праці, тощо
Зовнішні користувачі	
<i>Контрагенти</i>	
Дійсні та потенційні інвестори	Фінансовий стан підприємства, рентабельність, одержані прибутки; можливість отримання прибутку, прийняття рішень в операціях з акціями, про доцільність вкладення капіталу

Банківські та інші кредитні установи	Фінансовий та майновий стан підприємства, платоспроможність; можливість надання кредитів, ймовірність повернення кредиту та отримання відсотків
Постачальники та інші кредитори	Платоспроможність підприємства, своєчасність оплати рахунків, заборгованості
Замовники, покупці, клієнти	Інформація про фінансовий стан підприємства; можливість отримання необхідних товарів і послуг
<i>Органи державного регулювання і контролю</i>	
Державні податкові інспекції	Своєчасність і повнота сплати податків
Органи Фонду державного майна	Фінансовий та майновий стан підприємства; прийняття рішень про корпоратизацію, акціонування, приватизацію підприємств
Органи державної статистики	Узагальнення та аналіз звітності підприємств, підготовка необхідної інформації для вищих органів державного управління
<i>Інші користувачі</i>	
Профспілки	Фінансовий стан підприємств, галузей; підготовка до ведення переговорів з питань праці та її оплати
Широка громадськість	Загальний вплив діяльності підприємства на благополуччя суспільства, на навколишнє середовище
Інші користувачі	Згідно з потребами

Дані таблиці 4.2 свідчать про значне різноманіття користувачів бухгалтерської інформації. Якщо внутрішніх користувачів переважно цікавлять питання ефективності діяльності підприємства та перспектив його розвитку, то зовнішні користувачі використовують інформацію для оцінювання фінансового стану, платоспроможності, інвестиційної привабливості та рівня фінансових ризиків.

Особливого значення в сучасних умовах набувають вимоги до прозорості та відкритості інформації. Інвестори, кредитори, державні органи та суспільство в цілому дедалі більше уваги приділяють не лише фінансовим результатам діяльності підприємства, а й екологічним, соціальним та управлінським аспектам його функціонування.

Отже, бухгалтерська інформація є важливим ресурсом управління підприємством і повинна відповідати вимогам різних груп користувачів. Саме якість, своєчасність та достовірність облікової інформації забезпечують можливість прийняття ефективних управлінських рішень та сприяють підвищенню результативності діяльності підприємства.

4.3. Принципи побудови бухгалтерського обліку в управлінні, прийняті у міжнародній практиці

Слово принцип – це первоначало, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки. Як було вище визначено теоретичною основою бухгалтерського обліку є загальна теорія економіки. У бухгалтерському обліку господарські факти – явища й процеси – вивчаються за економічними законами, де повинні використовуватися всі категорії суспільного виробництва, які

характеризують продуктивні сили й виробничі відносини як єдність (автономність) у межах підприємства (власника). Це перший принцип побудови бухгалтерського обліку. Іноді його називають принципом одиниці обліку.

Принцип автономності (або принцип одиниці обліку) разом з тим є принципом відокремлення власника від підприємства. За цим принципом господарська одиниця, котра ідентифікується в звіті, відокремлюється від його власника або других одиниць.

Тому другим принципом побудови бухгалтерського обліку є принцип двоїстості (подвійного подання господарства та фактів господарювання) (рис. 4.3).

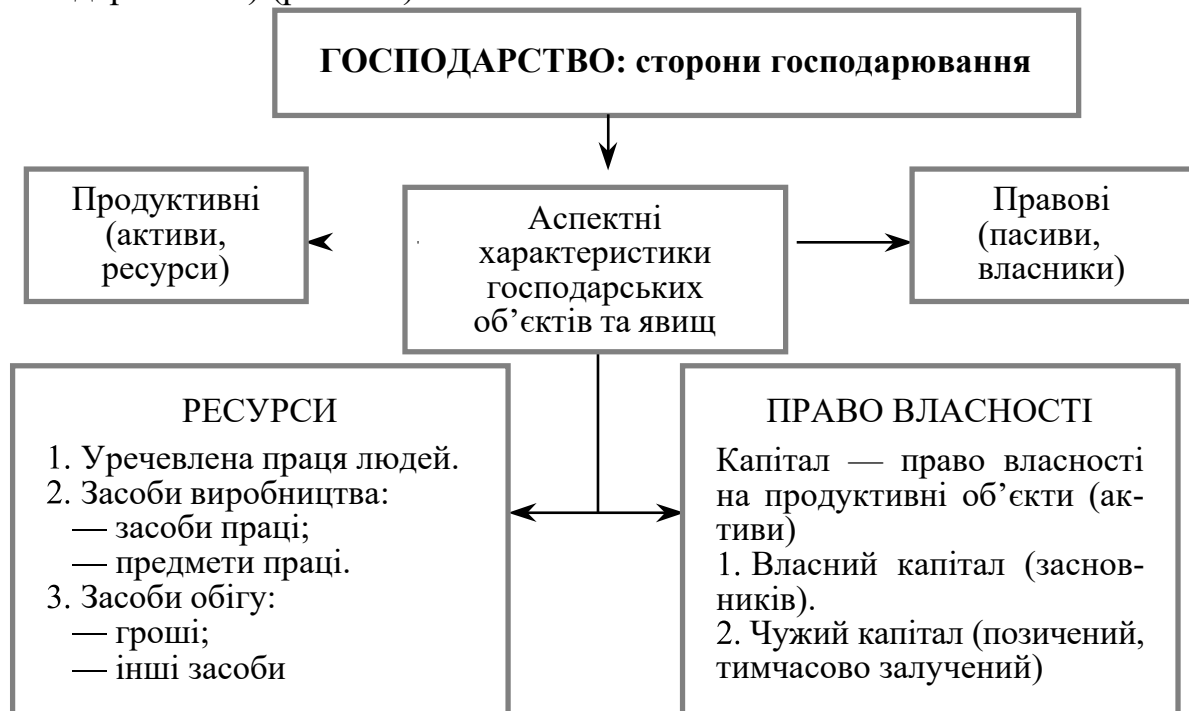


Рисунок 4.3 – Двоаспектне (двоїсте) економіко-правове подання господарських фактів як явищ

Принцип вартісного вимірювання (грошової оцінки). Визначення вартості ресурсів, їх руху, власника та зміна власника залишається головним чинником в управлінні ринковою економікою. Вона визначається тим, що треба певною мірою забезпечити регулювання робочого часу і розподілення суспільної праці між різними групами виробництва, тобто необхідно забезпечити ув'язування потреб і ресурсів, як у масштабах кожної господарської системи, так і будь-якої господарської ланки суспільства — регіону, галузі, об'єднання, підприємства, незалежно від масштабів господарювання. Це — центральне питання управління економікою в ринкових умовах.

Прийом грошової оцінки означає, що гроші є загальним вимірником,

за допомогою якого здійснюється господарська діяльність, і що грошова одиниця є відповідною базою для оцінювання й аналізу у бухгалтерському обліку. При цьому можуть бути використані певні методи оцінки (рис. 4.4).

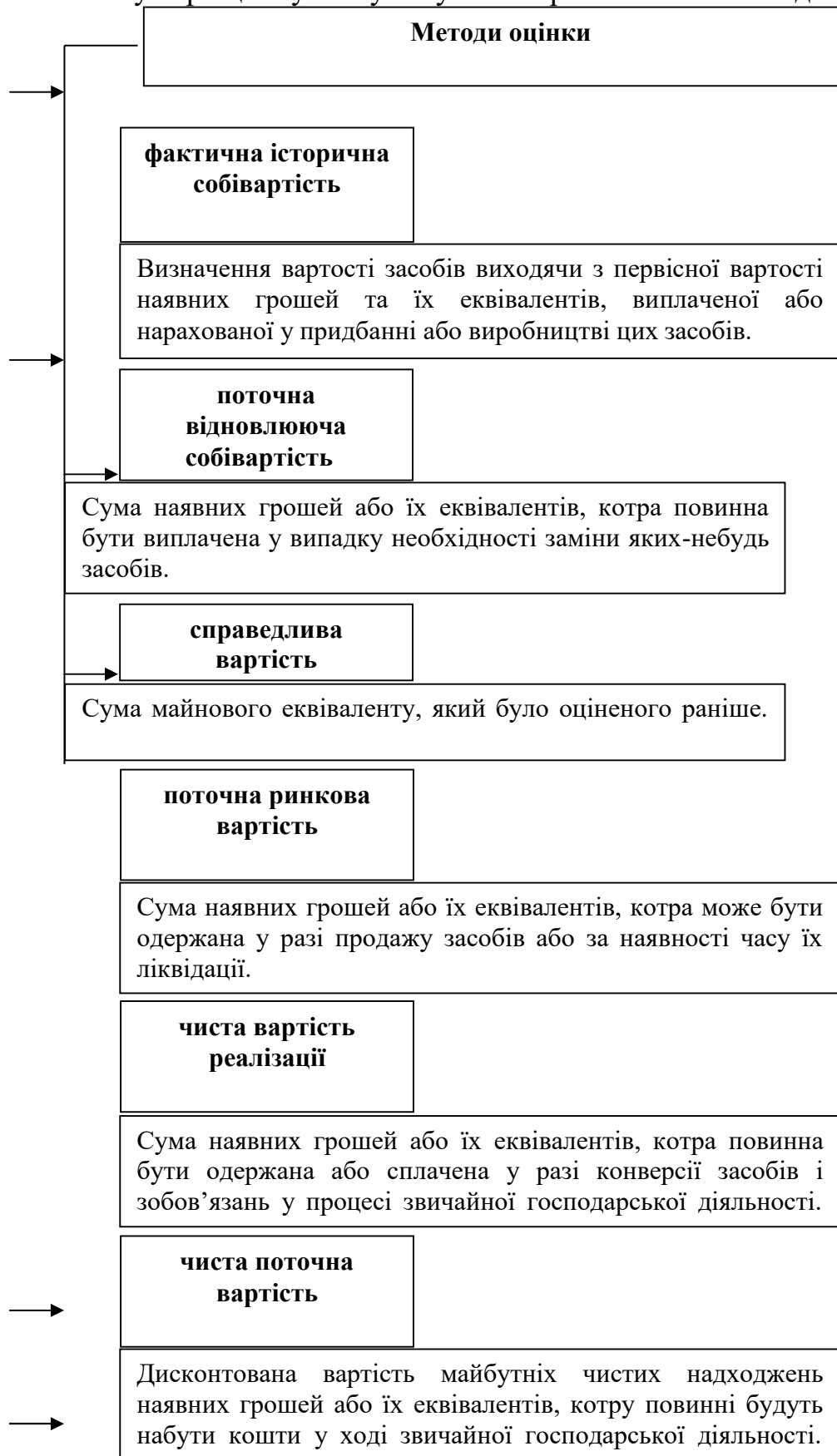


Рисунок 4.4 – Методи оцінки й аналізу у бухгалтерському обліку

Принцип доказовості – за цим принципом кожний господарський факт, явище чи процес, який представлено індивідуально та персоніфіковано, має бути юридично доведено – задокументовано у відповідності до чинного законодавства. Такий документ повинен мати юридичну силу або службовий характер.

Принцип історизму (безперервності) бухгалтерського обліку означає, що господарські факти, які мали місце в підприємстві повинні реєструватися як у часі, так і в просторі безперервно, тобто без пропуску будь-якого господарського факту.

Принцип індивідуалізації та персоніфікації господарських фактів на аналітичних рахунках. За цим принципом кожний господарський факт (явище або процес) має бути представлено індивідуально та персонально в часі і просторі у формі «рахунка».

4.4. Загальна структура методології побудови бухгалтерського обліку в управлінні

Ефективність функціонування системи бухгалтерського обліку значною мірою залежить від дотримання основоположних принципів її побудови. Саме принципи визначають загальні підходи до формування, обробки та подання облікової інформації, забезпечують її достовірність, порівнюваність і корисність для користувачів.

У міжнародній практиці бухгалтерський облік базується на системі загальновизнаних принципів, які забезпечують єдині підходи до відображення господарських операцій та складання звітності незалежно від країни, галузі чи форми власності підприємства. Використання таких принципів сприяє підвищенню прозорості діяльності суб'єктів господарювання та покращує якість управлінських рішень.

Одним із базових принципів є **принцип автономності підприємства (принцип одиниці обліку)**. Відповідно до нього підприємство розглядається як самостійний економічний суб'єкт, відокремлений від власників, керівників та інших суб'єктів господарювання. Майно підприємства, його зобов'язання, доходи та витрати обліковуються окремо від особистого майна власників.

Важливим принципом є **принцип двоїстості**, який лежить в основі бухгалтерського балансу та подвійного запису. Будь-яка господарська операція впливає щонайменше на два об'єкти обліку та відображається одночасно у двох взаємопов'язаних аспектах. Саме завдяки цьому забезпечується балансова рівність та контроль правильності облікових записів.

Сутність принципу двоїстості господарських фактів наведено на рисунку 4.3.

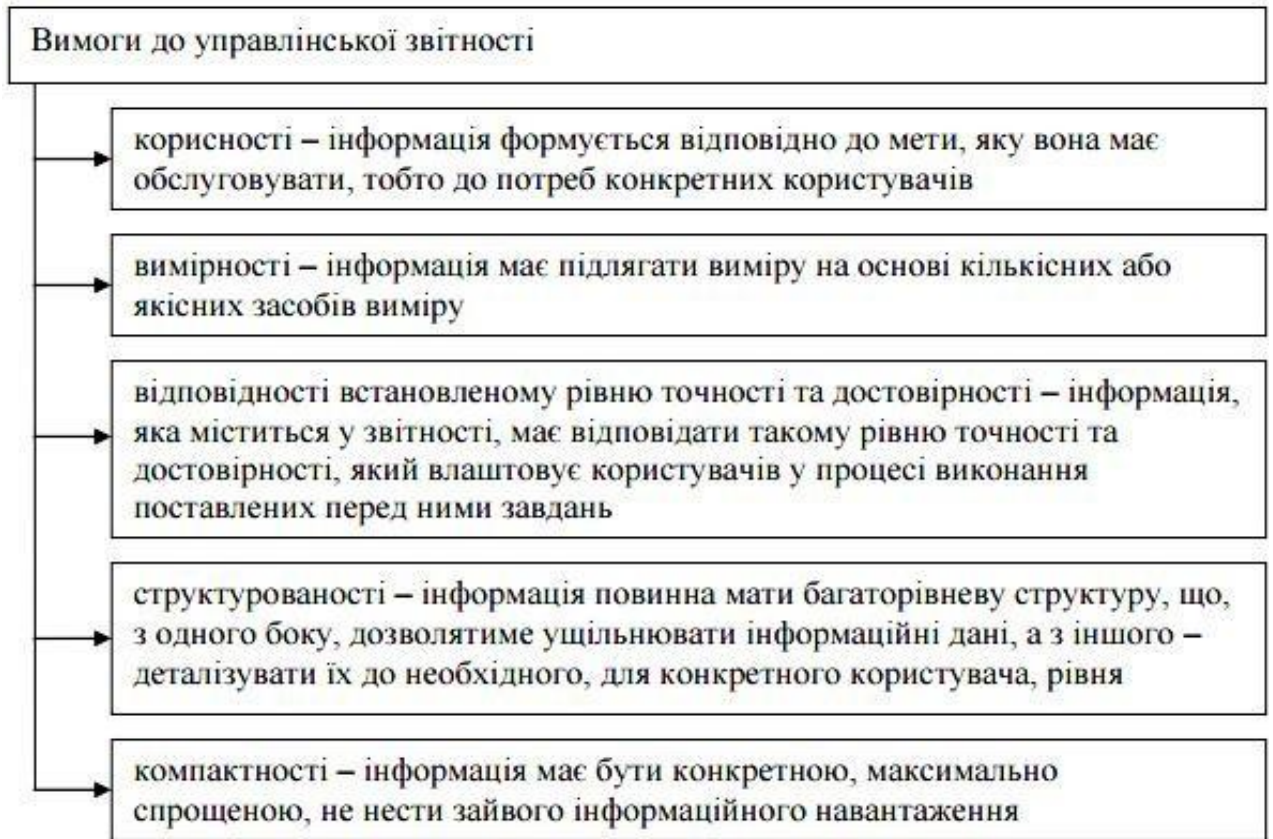


Рис. 4.3. Вимоги до управлінської бухгалтерської звітності

Як видно з рисунка 4.3, кожна господарська операція має економічний і правовий зміст, що забезпечує комплексне відображення діяльності підприємства та створює інформаційну основу для управління його ресурсами.

Одним із ключових принципів міжнародної практики є принцип грошового вимірника (вартісного вимірювання). Він передбачає відображення всіх об'єктів бухгалтерського обліку в єдиному грошовому вимірнику, що забезпечує можливість їх узагальнення, порівняння та аналізу. Завдяки використанню грошової оцінки підприємство отримує можливість визначати вартість активів, зобов'язань, доходів, витрат та фінансових результатів діяльності.

Для оцінювання об'єктів бухгалтерського обліку можуть використовуватися різні методи оцінки, характеристику яких наведено на рисунку 4.4.



Рис. 4.4. Види управлінської бухгалтерської звітності

Важливе місце у міжнародній практиці займає **принцип документального підтвердження (доказовості)**. Згідно з ним кожна господарська операція повинна бути підтверджена відповідним первинним документом або іншим належним доказом її здійснення. Документування забезпечує юридичну силу облікової інформації та створює основу для контролю й аудиту.

Наступним є **принцип безперервності діяльності**, який передбачає, що підприємство продовжуватиме свою діяльність у передбачуваному майбутньому та не має намірів щодо ліквідації або суттєвого скорочення масштабів діяльності. Саме на цьому принципі ґрунтуються підходи до оцінювання активів і зобов'язань у бухгалтерському обліку.

Важливим також є **принцип повного висвітлення інформації**, відповідно до якого у звітності повинна відображатися вся суттєва інформація, необхідна користувачам для прийняття економічних рішень. При цьому інформація має бути зрозумілою, доречною, достовірною та порівнюваною.

У сучасних умовах особливого значення набуває **принцип професійного судження**, який передбачає використання професійних знань та досвіду бухгалтера при виборі способів оцінки, класифікації та розкриття інформації. Це дозволяє адаптувати систему обліку до особливостей діяльності підприємства та змін економічного середовища.

Основні принципи бухгалтерського обліку, що використовуються у міжнародній практиці, доцільно узагальнити в таблиці 4.3.

Основні принципи бухгалтерського обліку та їх характеристика

Принцип	Зміст
Автономності	Підприємство розглядається окремо від власників
Двоїстості	Кожна операція має подвійне відображення
Грошового вимірника	Усі об'єкти оцінюються у грошовій формі
Документального підтвердження	Кожна операція підтверджується документом
Безперервності діяльності	Передбачається продовження діяльності підприємства
Повного висвітлення	У звітності розкривається вся суттєва інформація
Професійного судження	Бухгалтер використовує професійні оцінки та припущення

Отже, принципи бухгалтерського обліку формують методологічну основу системи обліку та забезпечують єдині підходи до формування облікової інформації. Їх дотримання сприяє підвищенню якості управлінської звітності, забезпечує довіру користувачів до інформації та створює необхідні умови для прийняття ефективних управлінських рішень.

4.5. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві як процесу

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві є складним безперервним процесом, спрямованим на формування інформаційного забезпечення системи управління. Від рівня організації облікового процесу залежить якість управлінської бухгалтерської звітності, своєчасність отримання інформації та ефективність прийняття управлінських рішень.

Формування управлінської бухгалтерської звітності здійснюється поетапно та передбачає виконання комплексу взаємопов'язаних дій:

1. Визначення цілей та завдань, які повинна забезпечувати управлінська бухгалтерська звітність для потреб управління підприємством.
2. Встановлення джерел отримання інформації та організація інформаційних потоків між структурними підрозділами підприємства.
3. Формування системи показників, що характеризують результати діяльності підприємства та умови його функціонування.
4. Розроблення моделей аналізу окремих напрямів фінансово-господарської діяльності та визначення взаємозв'язків між їх показниками.
5. Побудова комплексної моделі діяльності підприємства на основі обліково-аналітичної інформації.
6. Оцінювання впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на результати господарської діяльності.
7. Порівняння фактичних результатів із запланованими показниками та

визначення причин відхилень.

8. Здійснення контролю за результатами діяльності та підготовка інформації для коригування управлінських рішень.

Загальну послідовність формування управлінської бухгалтерської звітності наведено на рисунку 4.5.



Рис. 45. Методика формування управлінської бухгалтерської звітності

Як видно з рисунка 4.5, управлінська бухгалтерська звітність формується на основі значного обсягу інформації, що надходить із внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. У процесі її підготовки відбувається збір, обробка, систематизація, аналіз та узагальнення даних з метою забезпечення керівництва необхідною інформацією для прийняття рішень.

Звітність підприємства є завершальним етапом облікового процесу та виступає основним засобом передачі інформації користувачам. Вона містить систему узагальнених показників, які характеризують майновий стан підприємства, результати його діяльності, рух грошових коштів, структуру капіталу та інші аспекти функціонування суб'єкта господарювання.

Бухгалтерський облік як інформаційна система забезпечує перетворення первинних даних про господарські операції в інформацію, необхідну для управління підприємством. Вхідними елементами такої системи є первинні документи, нормативно-довідкова інформація та зовнішні джерела даних, а результатом її функціонування виступає система фінансової, податкової та управлінської звітності.

Основною метою організації бухгалтерського обліку є створення раціональної системи збору, обробки та узагальнення інформації, яка забезпечувала б ефективне функціонування підприємства. Досягнення цієї мети передбачає оптимальний розподіл обов'язків між працівниками бухгалтерської служби, удосконалення документообігу, впровадження сучасних інформаційних технологій та підвищення оперативності облікових процедур.

Організація бухгалтерського обліку в Україні здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів.

До основних завдань організації бухгалтерського обліку належать:

- забезпечення повного та достовірного відображення господарських операцій;
- своєчасне формування інформації для внутрішніх і зовнішніх користувачів;
- контроль за використанням майна та ресурсів підприємства;
- складання фінансової, податкової та управлінської звітності;
- формування та реалізація облікової політики підприємства;
- інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень.

Таблиця 4.4

Основні завдання організації бухгалтерського обліку на підприємстві

Завдання	Характеристика
Інформаційне забезпечення управління	Формування достовірної інформації для прийняття управлінських рішень
Контроль господарських операцій	Забезпечення контролю за використанням активів та ресурсів підприємства
Формування звітності	Підготовка фінансової, податкової та управлінської звітності
Організація документообігу	Раціональний рух первинних документів та інформаційних потоків
Формування облікової політики	Визначення методів оцінки, обліку та відображення господарських операцій
Використання цифрових технологій	Автоматизація облікових процесів та впровадження сучасних інформаційних систем

Дані таблиці 4.4 свідчать, що організація бухгалтерського обліку охоплює не лише реєстрацію господарських операцій, а й створення комплексної інформаційної системи, яка забезпечує планування, контроль, аналіз та оцінювання діяльності підприємства.

Управлінська бухгалтерська звітність повинна відповідати певним вимогам щодо її змісту, структури та порядку подання. Саме ці вимоги визначають її практичну цінність для керівництва підприємства та інших користувачів. Основні вимоги до побудови управлінської бухгалтерської звітності наведено на рисунку 4.6.

Вимоги, наведені на рисунку 4.9, спрямовані на забезпечення достовірності, оперативності, релевантності та аналітичності інформації, що міститься в управлінській звітності. Їх дотримання дозволяє підвищити якість інформаційного забезпечення управління та забезпечити прийняття

обґрунтованих управлінських рішень.

№ з/п	Елементи управлінської звітності як системи		Тлумачення
1	2		3
	Об'єкт		Кожна форма звітності повинна відображати інформацію про певний чітко визначений об'єкт (кілька об'єктів)
	Суб'єкт		Особа або група осіб, відповідальних за складання звітності
	Внутрішнє середовище об'єкту	Елементи (декомпозиція) об'єкту	Звітність складається за принципом, що кожен об'єкт може бути розчленований на декілька елементів
		Зв'язки між елементами об'єкту	Опис взаємодії елементів всередині об'єкту
	Зовнішнє середовище об'єкту	Елементи, що взаємодіють з об'єктом звітності	Зовнішні фактори впливу на об'єкт
		Характер взаємодії та впливу "зовнішніх" елементів до об'єкту	Характер, закономірності – детерміновані або стохастичні – впливу зовнішніх факторів на об'єкт та їх формалізоване представлення
	Завдання об'єкту		Мета та цілі заради яких функціонує об'єкт
	Функції		Можливості застосування об'єкта (повний перелік його функцій), варіанти альтернативного/суміжного застосування в інших сферах
	(Не)сприятливі умови функціонування об'єкта*		Характеристика тих зовнішніх та внутрішніх умов, що можуть забезпечити більш повне використання можливостей об'єкта, або, навпаки, призведуть до його недоцільності
*не завжди прийнятно застосовувати, наприклад, через важкість ідентифікації таких факторів, що може призвести до неприйнятного завищення трудовитрат на підготовку звітності			

Рис.4.6. Вимоги до побудови управлінської бухгалтерської звітності

Отже, організація бухгалтерського обліку є важливим елементом системи управління підприємством. Раціонально побудований обліковий процес забезпечує своєчасне отримання якісної інформації, необхідної для планування, контролю, аналізу та оцінювання результатів діяльності підприємства, а також створює основу для підготовки ефективної управлінської бухгалтерської звітності.

Тестові завдання

- Основною метою бухгалтерського обліку в системі управління підприємством є:
 - формування інформації для прийняття управлінських рішень;
 - визначення податкових зобов'язань;
 - контроль за виконанням виробничих завдань;
 - здійснення фінансового планування.
- Принцип автономності передбачає, що:

- а) підприємство розглядається окремо від його власників та інших суб'єктів господарювання;
- б) усі господарські операції відображаються у грошовому вимірнику;
- в) підприємство самостійно визначає методи оцінки активів;
- г) облік ведеться безперервно протягом усього періоду діяльності.

3. Який принцип бухгалтерського обліку лежить в основі подвійного запису?

- а) принцип двоїстості;
- б) принцип доказовості;
- в) принцип історизму;
- г) принцип автономності.

4. Принцип вартісного вимірювання означає, що:

- а) усі об'єкти бухгалтерського обліку відображаються у грошовій оцінці;
- б) усі господарські операції документуються;
- в) доходи і витрати відображаються в момент їх виникнення;
- г) господарські операції відображаються безперервно.

5. Відповідно до принципу доказовості:

- а) кожна господарська операція повинна бути підтверджена відповідним документом;
- б) усі активи підприємства оцінюються за справедливою вартістю;
- в) усі операції відображаються методом подвійного запису;
- г) інформація повинна бути зрозумілою користувачам.

6. До внутрішніх користувачів облікової інформації належать:

- а) керівники, власники та менеджери підприємства;
- б) податкові органи;
- в) банки та інвестори;
- г) органи державної статистики.

7. До зовнішніх користувачів облікової інформації належать:

- а) кредитори, інвестори та державні органи;
- б) керівники структурних підрозділів;
- в) головний бухгалтер;
- г) працівники бухгалтерської служби.

8. Управлінська бухгалтерська звітність призначена для:

- а) забезпечення керівництва інформацією для прийняття управлінських рішень;
- б) подання до органів державної статистики;
- в) розрахунку податкових зобов'язань;
- г) проведення аудиторської перевірки.

9. Яка з наведених характеристик є обов'язковою вимогою до управлінської бухгалтерської звітності?

- а) релевантність;
- б) конфіденційність;
- в) рекламний характер;
- г) публічність.

10. Яка функція бухгалтерського обліку забезпечує користувачів інформацією про діяльність підприємства?

- а) інформаційна;
- б) контрольна;

- в) оціночна;
- г) регулююча.

Контрольні питання:

1. Які принципи побудови бухгалтерського обліку використовуються в міжнародній практиці?
2. У чому полягає сутність принципу автономності підприємства?
3. Яке значення має принцип двоїстості для побудови системи бухгалтерського обліку?
4. Хто є основними користувачами облікової інформації та які їх інформаційні потреби?
5. Які вимоги висуваються до управлінської бухгалтерської звітності в сучасних умовах господарювання?
6. Які етапи передбачає процес формування управлінської бухгалтерської звітності?
7. У чому полягає роль бухгалтерського обліку в інформаційному забезпеченні управління підприємством?

ТЕМА 5. ЗБАЛАНСОВАНА СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ У ФОРМУВАННІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

5.1. Збалансована система показників як інструментарій управління підприємством.

5.2. Визначення механізму взаємозв'язків у збалансованій системі показників.

5.3. Стратегічні карти як інформаційні носії для оцінки діяльності підприємства.

Мета: визначити місце і роль збалансованої системи показників у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством.

Ключові слова: збалансована система показників, принципи збалансованої системи показників, обліково-аналітичне забезпечення, управління підприємством.

5.1. Збалансована система показників як інструментарій управління підприємством.

В умовах динамічного зовнішнього середовища підприємства потребують сучасних інструментів стратегічного управління, які дозволяють не лише оцінювати досягнуті результати, а й контролювати процес реалізації стратегічних цілей. Одним із таких інструментів є збалансована система показників (Balanced Scorecard, BSC), запропонована Р. Капланом та Д. Нортонем.

Збалансована система показників являє собою комплексну систему стратегічного управління, яка забезпечує трансформацію місії та стратегії підприємства у систему взаємопов'язаних показників ефективності. Особливістю ЗСП є поєднання фінансових і нефінансових індикаторів діяльності, що дозволяє оцінювати результати функціонування підприємства не лише з позиції отримання прибутку, а й з урахуванням задоволеності споживачів, ефективності внутрішніх бізнес-процесів та розвитку персоналу.

Класичну структуру збалансованої системи показників наведено на рисунку 5.1.



Рис.5.1. Класична структура збалансованої системи показників

Як видно з рисунка 5.1, класична модель збалансованої системи показників базується на чотирьох взаємопов'язаних складових: фінансовій, клієнтській, внутрішніх бізнес-процесів та навчання і розвитку персоналу. Досягнення цілей у сфері розвитку персоналу сприяє удосконаленню бізнес-процесів, що, своєю

чергою, підвищує рівень задоволеності клієнтів та позитивно впливає на фінансові результати діяльності підприємства.

На відміну від традиційних систем оцінювання діяльності, які орієнтовані переважно на фінансові результати, збалансована система показників дозволяє встановити взаємозв'язок між стратегічними цілями підприємства та повсякденною діяльністю його структурних підрозділів. Завдяки цьому керівництво отримує можливість контролювати реалізацію стратегії та своєчасно реагувати на відхилення від запланованих показників.

Збалансована система показників базується на низці принципів, дотримання яких забезпечує ефективність її функціонування:

- наявність стратегічного бачення розвитку підприємства;
- підтримка процесу впровадження керівництвом підприємства;
- залучення до розробки системи менеджерів різних рівнів управління;
- узгодженість показників із цілями підприємства;
- інтеграція показників у систему управління та мотивації персоналу;
- забезпечення постійного моніторингу та коригування показників;
- орієнтація на довгострокові результати діяльності.

Впровадження збалансованої системи показників дозволяє сформувати єдину систему стратегічних орієнтирів для всіх підрозділів підприємства, забезпечити координацію їх діяльності та підвищити ефективність використання ресурсів.

Разом із тим процес розроблення та впровадження ЗСП супроводжується певними труднощами. Найпоширенішими серед них є відсутність чітко сформульованої стратегії розвитку підприємства, недостатній рівень підготовки персоналу, складність вибору релевантних показників та недостатня підтримка з боку керівництва.

Сильні та слабкі сторони збалансованої системи показників наведено в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

Сильні та слабкі сторони збалансованої системи показників

Сильні сторони ЗСП	Слабкі сторони ЗСП
1. Дозволяє наглядно відображати фінансові і нефінансові аспекти діяльності підприємства. 2. Для створення стратегічних карт необхідна розробка стратегії підприємства. 3. Виконавці сприймають ЗСП позитивно із-за простоти і універсальності застосування. 4. Постійний контроль показників при реалізації стратегії ЗСП. 5. Кожний робітник розуміє конкретну ціль прив'язки ЗСП до системи мотивації. 6. Позитивні зміни у процесі розробки і впровадження ЗСП	1. Тільки керівництво приймає рішення про впровадження ЗСП. 2. Важко збалансувати інтереси споживачів. 3. Орієнтація на отримання швидких результатів. 4. Із-за неоднозначності нефінансових показників, створюється помилкове уявлення про простоту застосування
Позитивні сторони ЗСП	Негативні сторони ЗСП

1. Дозволяє підприємству швидко адаптуватися до ринкових умов, що постійно змінюються. 2. Дає підприємствам можливості для нормального функціонування при високому рівні конкуренції. 3. Являється універсальним інструментом, який дозволяє підприємству оперативно оцінювати бізнес	1. Відсутність у більшості підприємств правильно розробленої стратегії розвитку. 2. Недостатня кількість кадрів, які здатні зв'язати цілі стратегічного розвитку з впровадженням ЗСП. 3. Занадто велике очікування від впровадження. ЗСП – це довгостроковий процес, результат від якого можна відчутти через декілька років
---	--

Як видно з таблиці 5.1, збалансована система показників має значні переваги як інструмент стратегічного управління, однак її ефективність залежить від правильності розробки та рівня інтеграції у систему управління підприємством.

Процес формування підприємства, орієнтованого на стратегічне управління на основі збалансованої системи показників, передбачає послідовне виконання таких етапів:

- трансформацію стратегії у систему конкретних цілей та показників;
- забезпечення стратегічної узгодженості структурних підрозділів;
- інтеграцію стратегічних цілей у повсякденну діяльність персоналу;
- організацію безперервного моніторингу результатів діяльності;
- підтримку стратегічних змін з боку керівництва підприємства.

Отже, збалансована система показників є сучасним інструментом стратегічного управління, який дозволяє поєднати фінансові та нефінансові аспекти діяльності підприємства, забезпечити реалізацію його стратегії та підвищити ефективність управлінських рішень.

5.2. Визначення механізму взаємозв'язків у збалансованій системі показників.

Ефективність збалансованої системи показників визначається не лише складом окремих індикаторів, а й наявністю взаємозв'язків між ними. Саме причинно-наслідкові зв'язки дозволяють перетворити сукупність показників на цілісну систему стратегічного управління підприємством.

У класичній моделі збалансованої системи показників діяльність підприємства оцінюється за чотирма взаємопов'язаними складовими: фінансовою, маркетинговою (клієнтською), внутрішніх бізнес-процесів та навчання і розвитку персоналу.

Фінансова складова характеризує результати діяльності підприємства та відображає ступінь досягнення стратегічних цілей з позиції власників і інвесторів. Основними показниками даної складової є прибуток, рентабельність, ліквідність, фінансова стійкість та ефективність використання ресурсів.

Маркетингова складова відображає рівень задоволеності споживачів та конкурентні позиції підприємства на ринку. До основних показників належать частка ринку, рівень лояльності клієнтів, кількість нових покупців, рівень утримання клієнтів та прибутковість окремих сегментів ринку.

Складова внутрішніх бізнес-процесів характеризує ефективність основних виробничих, управлінських та логістичних процесів підприємства.

Саме від результативності бізнес-процесів значною мірою залежить якість продукції, рівень задоволеності споживачів та кінцеві фінансові результати.

Складова навчання та розвитку персоналу визначає можливості підприємства щодо довгострокового розвитку. Вона охоплює рівень кваліфікації працівників, ефективність системи мотивації, розвиток інформаційних технологій та інноваційний потенціал підприємства.

Механізм взаємодії складових збалансованої системи показників ґрунтується на тому, що підвищення професійного рівня персоналу та розвиток інформаційної інфраструктури сприяють удосконаленню внутрішніх бізнес-процесів. Поліпшення бізнес-процесів забезпечує зростання рівня задоволеності клієнтів, що, своєю чергою, позитивно впливає на фінансові результати діяльності підприємства.

Збалансована система показників виконує низку важливих управлінських функцій, взаємозв'язок яких наведено на рисунку 5.2.



Рис. 5.2. Взаємозв'язок функцій управління у ЗСП

Як видно з рисунка 5.2, збалансована система показників забезпечує інтеграцію функцій планування, організації, мотивації, контролю та аналізу в єдину систему управління підприємством.

Збалансованість системи показників полягає у поєднанні фінансових і нефінансових індикаторів, стратегічних і оперативних цілей, кількісних і якісних показників, а також внутрішніх і зовнішніх факторів діяльності підприємства. Такий підхід дозволяє комплексно оцінювати результати господарської діяльності та своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Приклад системи показників за окремими складовими ЗСП наведено в таблиці 5.2.

Дані таблиці 5.2 свідчать, що для кожної складової збалансованої системи показників можуть використовуватися як фінансові, так і нефінансові індикатори. Їх вибір залежить від стратегічних цілей підприємства, специфіки діяльності та інформаційних потреб керівництва.

Перелік показників збалансованої системи

Назва показника	Умовне позначення	Назва показника	Умовне позначення
Фінансова складова		Маркетингова складова	
Коефіцієнт автономії	X1	Критичний обсяг реалізації	Y1
Коефіцієнт покриття	X2	Коефіцієнт привабливості товару	Y2
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	X3	Частка ринку	Y3
Рентабельність продажу	X4	Кількість конкурентів	Y4
Рентабельність активів	X5	Кількість клієнтів	Y5
Внутрішні бізнес-процеси		Якість та розвиток персоналу	
Собівартість	Z1	Коефіцієнт плинності робочої сили	V1
Коефіцієнт рентабельності продукції	Z2	Продуктивність праці	V2
Виробнича потужність	Z3	Коефіцієнт стабільності кадрів	V3
Фондовіддача	Z4	Коефіцієнт кадрового потенціалу	V4
Коефіцієнт придатності основних засобів	Z5	Коефіцієнт інтелектуального потенціалу	V5
Рентабельність основних засобів	Z6	Коефіцієнт забезпеченості кадрів	V6

Отже, механізм взаємозв'язків у збалансованій системі показників забезпечує узгодження стратегічних і оперативних цілей підприємства, сприяє підвищенню ефективності управління та створює основу для комплексної оцінки результатів діяльності підприємства.

5.3. Стратегічні карти як інформаційні носії для оцінки діяльності підприємства.

Одним із ключових інструментів реалізації збалансованої системи показників є стратегічна карта підприємства. Її використання дозволяє перевести стратегічні цілі підприємства у систему конкретних показників та управлінських заходів, що забезпечують досягнення запланованих результатів.

В умовах динамічного зовнішнього середовища підприємства потребують не лише формування стратегії розвитку, а й ефективних інструментів її комунікації, реалізації та контролю. Саме стратегічна карта дозволяє візуалізувати взаємозв'язки між стратегічними цілями, ресурсами, бізнес-процесами та результатами діяльності підприємства.

Стратегічна карта є графічною моделлю реалізації стратегії підприємства, яка відображає причинно-наслідкові зв'язки між окремими напрямками діяльності та стратегічними цілями. Вона виступає своєрідним інформаційним носієм, який поєднує фінансові та нефінансові показники діяльності підприємства в єдину систему стратегічного управління.

Формування стратегічних карт здійснюється на основі збалансованої системи показників і передбачає узгодження стратегічних пріоритетів із можливостями внутрішнього середовища підприємства та умовами його функціонування на ринку. Особливого значення набуває встановлення причинно-наслідкових зв'язків між окремими складовими діяльності підприємства, що дозволяє визначити механізми досягнення стратегічних результатів.

Етапи впровадження стратегічних карт на підприємстві наведено на рисунку 5.3.

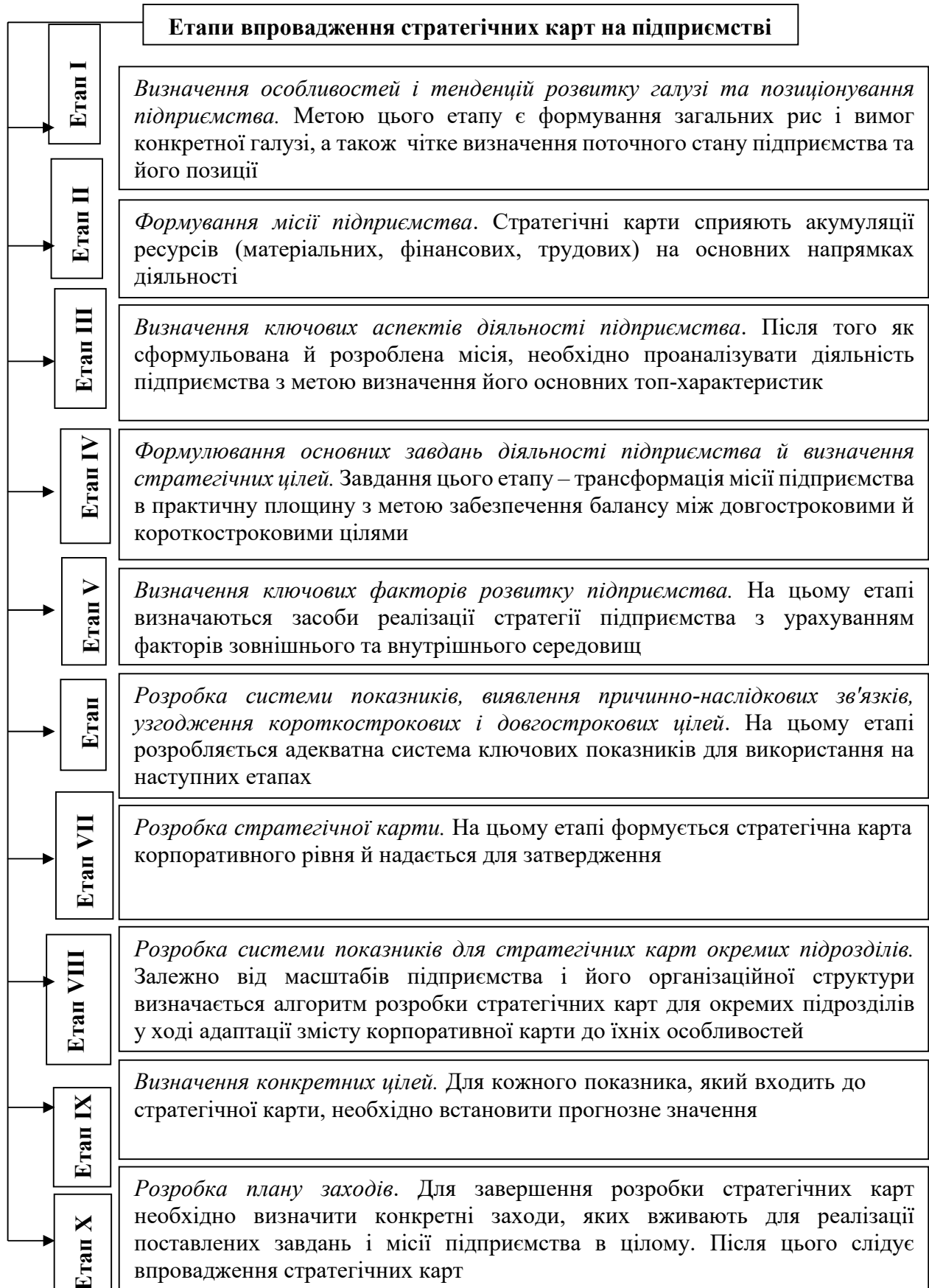


Рис. 5.3. Етапи впровадження стратегічних карт на підприємстві

Як видно з рисунка 5.3, впровадження стратегічної карти розпочинається з

формування місії та стратегічного бачення розвитку підприємства і завершується інтеграцією системи показників у процес поточного управління. Особливістю даного підходу є послідовне узгодження стратегічних цілей із бізнес-процесами, ресурсним забезпеченням та системою контролю результатів діяльності. Це забезпечує перетворення стратегії підприємства на конкретні управлінські рішення та заходи щодо їх реалізації

Засновники концепції збалансованої системи показників Р. Каплан та Д. Нортон розглядали стратегічні карти як інструмент опису та реалізації стратегії підприємства. На їхню думку, стратегічна карта дозволяє відобразити взаємозв'язки між стратегічними цілями, пояснити логіку їх досягнення, сформулювати єдине розуміння стратегії серед персоналу та забезпечити ефективний контроль її реалізації.

Стратегічна карта не лише відображає стратегічні наміри підприємства, а й забезпечує їх трансформацію у конкретні управлінські дії. Завдяки цьому керівництво отримує можливість контролювати досягнення стратегічних цілей та оперативно реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища.

Загальний шаблон стратегічної карти за Р. Капланом та Д. Нortoном наведено на рисунку 5.4.

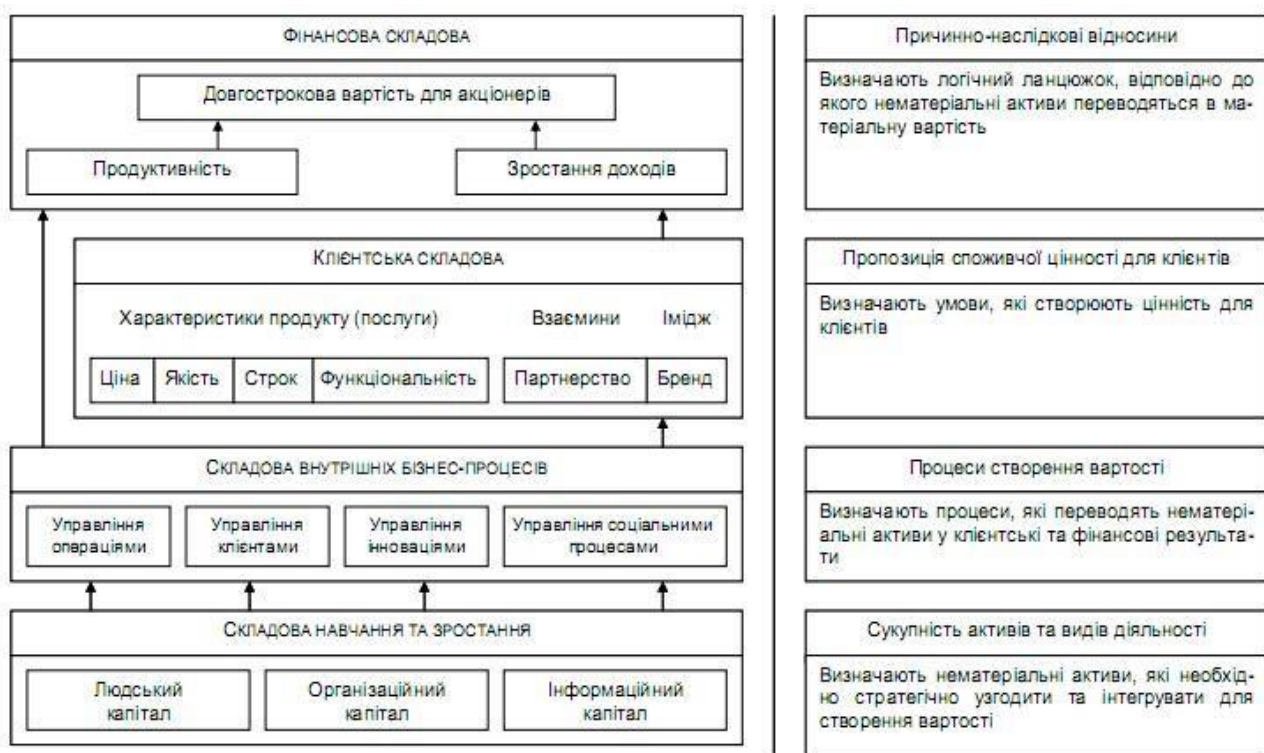


Рис. 5.4. Загальний шаблон стратегічної карти за Р. Капланом та Д.Нортоном

У класичній стратегічній карті всі стратегічні цілі групуються за чотирма складовими збалансованої системи показників:

- фінансова складова;
- клієнтська складова;
- складова внутрішніх бізнес-процесів;
- складова навчання та розвитку персоналу.

Взаємозв'язок між зазначеними складовими базується на причинно-

наслідковій логіці. Розвиток персоналу та інформаційних ресурсів сприяє⁵⁷ вдосконаленню внутрішніх бізнес-процесів. Покращення бізнес-процесів забезпечує зростання задоволеності клієнтів, що, своєю чергою, позитивно впливає на фінансові результати діяльності підприємства.

Концептуальний зміст стратегічної карти збалансованої системи показників наведено на рисунку 5.5.

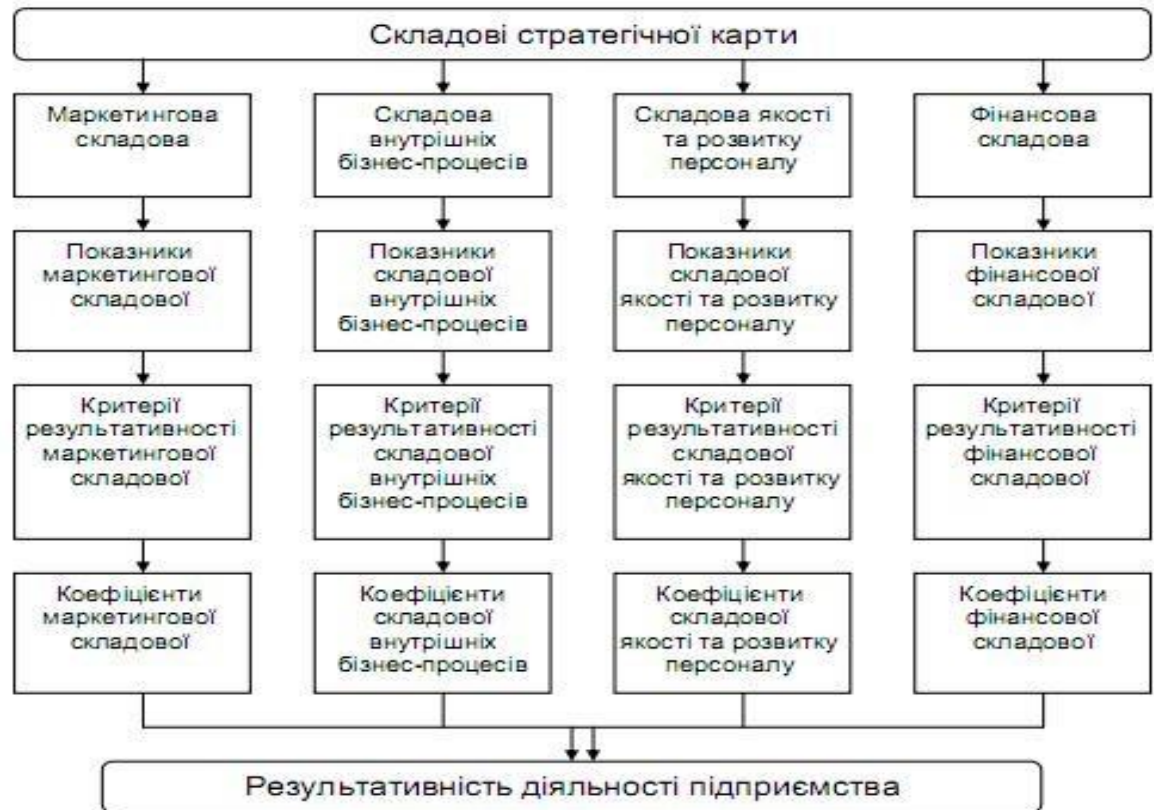


Рис. 5.5. Концептуальний зміст стратегічної карти ЗСП

Стратегічна карта дозволяє забезпечити узгодження стратегічного, тактичного та оперативного рівнів управління. Вона сприяє формуванню єдиного бачення розвитку підприємства серед усіх працівників та допомагає кожному співробітнику зрозуміти власний внесок у досягнення загальних стратегічних цілей.

Особливого значення стратегічні карти набувають в умовах цифрової трансформації бізнесу. Сучасні інформаційні системи дозволяють автоматизувати процес моніторингу ключових показників ефективності, оперативно відстежувати відхилення від запланованих значень та формувати аналітичну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Основними перевагами використання стратегічних карт є:

1. Забезпечення чіткого взаємозв'язку між стратегічними цілями підприємства та показниками їх досягнення.
2. Узгодження діяльності структурних підрозділів із загальною стратегією розвитку підприємства.
3. Формування єдиної інформаційної бази для стратегічного управління.
4. Можливість оперативного контролю виконання стратегічних цілей.
5. Підвищення ефективності використання фінансових, матеріальних та

трудових ресурсів.

6. Посилення мотивації персоналу шляхом прив'язки індивідуальних результатів до стратегічних завдань підприємства.

7. Забезпечення своєчасного виявлення ризиків та резервів підвищення ефективності діяльності.

Отже, стратегічні карти виступають важливим інструментом реалізації збалансованої системи показників, забезпечують візуалізацію стратегії підприємства, сприяють координації діяльності структурних підрозділів та створюють інформаційну основу для прийняття ефективних управлінських рішень.

Тестові завдання

1. Збалансована система показників (Balanced Scorecard) — це:

- а) інструмент стратегічного управління, який забезпечує зв'язок між стратегією підприємства та результатами його діяльності;
- б) система оцінювання лише фінансових результатів підприємства;
- в) система контролю бухгалтерської звітності;
- г) система податкового планування.

2. Основною метою впровадження збалансованої системи показників є:

- а) забезпечення реалізації стратегії підприємства через систему взаємопов'язаних показників;
- б) складання фінансової звітності;
- в) контроль податкових платежів;
- г) організація бухгалтерського документообігу.

3. Засновниками концепції Balanced Scorecard є:

- а) Р. Каплан та Д. Нортон;
- б) П. Нівен та Р. Каплан;
- в) П. Друкер та Д. Нортон;
- г) Д. Нортон та Л. Пачолі.

4. Особливістю збалансованої системи показників є:

- а) поєднання фінансових і нефінансових показників діяльності;
- б) використання лише фінансових показників;
- в) орієнтація виключно на внутрішню звітність;
- г) оцінювання лише виробничих процесів.

5. У якому році було вперше представлено концепцію Balanced Scorecard?

- а) 1992 р.;
- б) 1994 р.;
- в) 1996 р.;
- г) 1998 р.

6. До основних складових збалансованої системи показників належать:

- а) фінанси, клієнти, внутрішні бізнес-процеси, навчання та розвиток;
- б) фінанси, податки, аудит, контроль;
- в) виробництво, маркетинг, бухгалтерія, персонал;
- г) активи, капітал, зобов'язання, прибуток.

7. Збалансованість системи показників передбачає:

- а) поєднання короткострокових і довгострокових цілей, фінансових і нефінансових показників;
- б) використання лише фінансових індикаторів;
- в) оцінювання тільки результатів минулих періодів;
- г) орієнтацію виключно на зовнішнє середовище.

8. До слабких сторін впровадження ЗСП належить:

- а) дефіцит фахівців, здатних забезпечити стратегічне впровадження системи;
- б) універсальність застосування;
- в) можливість стратегічного контролю;
- г) наочність представлення показників.

9. Стратегічна карта використовується для:

- а) візуалізації причинно-наслідкових зв'язків між стратегічними цілями підприємства;
- б) ведення первинного бухгалтерського обліку;
- в) формування податкової звітності;
- г) проведення інвентаризації.

10. Основною перевагою стратегічних карт є:

- а) забезпечення зв'язку між стратегією підприємства та її практичною реалізацією;
- б) скорочення кількості бухгалтерських документів;
- в) автоматизація податкового обліку;
- г) заміна фінансової звітності управлінською.

Контрольні питання:

1. Що таке збалансована система показників та яка її роль в управлінні підприємством?
2. Які складові входять до структури збалансованої системи показників?
3. У чому полягає принцип збалансованості показників?
4. Що таке стратегічна карта підприємства?
5. Які переваги забезпечує використання стратегічних карт у стратегічному управлінні?

ТЕМА 6. ЯКІСТЬ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

6.1. Чинники, які забезпечують якість облікової інформації.

6.2. Цілі оцінювання якості облікової інформації відповідно до етапів управління.

Мета: систематизувати знання щодо якості облікової інформації та бухгалтерського обліку на підприємстві.

Ключові слова: облікова інформація, якість облікової інформації, етапи управління, чинники впливу.

6.1. Чинники, які забезпечують якість облікової інформації

Ефективність управління підприємством значною мірою залежить від якості інформації, яка використовується для підготовки та прийняття управлінських рішень. В сучасних умовах господарювання бухгалтерський облік виступає одним із основних джерел формування інформаційних ресурсів підприємства, а якість облікової інформації безпосередньо впливає на обґрунтованість управлінських рішень, рівень економічної безпеки та конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Облікова інформація являє собою впорядковану сукупність даних про господарську діяльність підприємства, які формуються, накопичуються, обробляються та узагальнюються в системі бухгалтерського обліку для задоволення інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Якість облікової інформації визначається ступенем її відповідності потребам користувачів та здатністю забезпечувати прийняття ефективних управлінських рішень. Відповідно до міжнародних підходів якісна інформація повинна бути доречною, достовірною, повною, своєчасною, зрозумілою та порівнюваною.

В сучасних умовах на якість облікової інформації впливає значна кількість факторів, серед яких особливе значення мають рівень організації бухгалтерського обліку, професійна компетентність працівників, якість первинної документації, ефективність системи внутрішнього контролю, рівень автоматизації облікових процесів, інформаційна безпека та дотримання вимог нормативно-правового регулювання.

Основні чинники, які забезпечують якість облікової інформації, наведено на рисунку 6.1

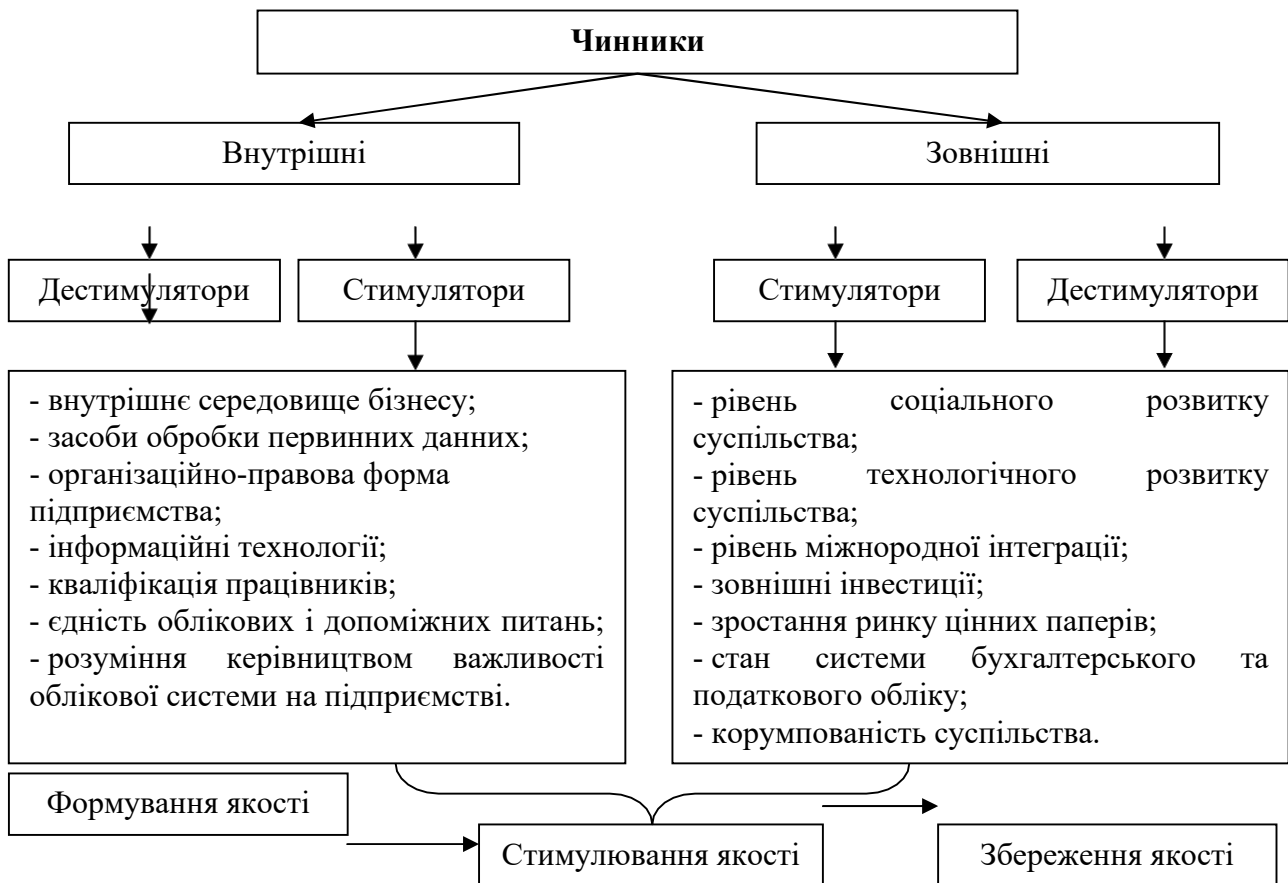


Рис. 6.1. Чинники, які забезпечують якість облікової інформації

Для забезпечення корисності облікової інформації недостатньо лише належної організації облікового процесу. Важливе значення мають якісні характеристики інформації, які визначають ступінь її придатності для використання у процесі управління підприємством. Основні якісні характеристики облікової інформації наведено в таблиці 6.1

Таблиця 6.1

Якісні характеристики облікової інформації

Якісна характеристика	Характеристика
Достовірність	Відсутність суттєвих помилок та викривлень у даних
Доречність	Здатність інформації впливати на прийняття управлінських рішень
Своєчасність	Надання інформації користувачам у необхідний момент часу
Повнота	Відображення всіх суттєвих аспектів господарської діяльності
Порівнюваність	Можливість зіставлення показників за різні періоди та між підприємствами
Зрозумілість	Простота сприйняття та інтерпретації інформації користувачами
Перевірність	Можливість підтвердження достовірності даних документами та розрахунками

Дані таблиці 6.1 свідчать, що якість облікової інформації визначається сукупністю взаємопов'язаних характеристик. Особливе значення для користувачів мають достовірність, доречність та своєчасність інформації, оскільки саме вони забезпечують можливість прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Водночас повнота, порівнюваність і зрозумілість сприяють підвищенню аналітичної цінності облікових даних та розширюють можливості їх використання для оцінювання діяльності підприємства.

В умовах цифровізації економіки дедалі більшого значення набуває перевірність інформації, яка забезпечує довіру користувачів до сформованої звітності та результатів облікових процедур. Саме комплексне дотримання якісних характеристик дозволяє сформувати інформаційне підґрунтя для ефективного функціонування системи управління підприємством.

До організаційних чинників належать раціональна побудова облікового процесу, чіткий розподіл обов'язків між працівниками бухгалтерської служби, ефективна облікова політика підприємства та система внутрішнього контролю.

Важливу роль відіграють кадрові чинники, що включають рівень професійної підготовки бухгалтерів, їх досвід роботи, здатність використовувати сучасні цифрові технології та дотримуватися професійної етики.

Технічні чинники пов'язані із застосуванням сучасних інформаційних систем, спеціалізованого програмного забезпечення, електронного документообігу та автоматизованої обробки облікових даних. Використання цифрових технологій сприяє підвищенню оперативності формування інформації та зменшенню ризику виникнення помилок.

Суттєвий вплив на якість інформації мають також нормативно-правові чинники, які визначають правила ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності та порядок розкриття інформації відповідно до вимог національних і міжнародних стандартів.

Цінність облікової інформації безпосередньо залежить від її якості. Чим повніше інформація відповідає потребам користувачів, тим вищою є її корисність у процесі управління підприємством. Саме тому питання забезпечення якості інформації набуває особливого значення в умовах цифрової трансформації економіки, зростання інформаційних потоків та підвищення вимог до прозорості діяльності суб'єктів господарювання.

Отже, якість облікової інформації формується під впливом комплексу організаційних, кадрових, технічних та нормативно-правових чинників. Їх належне поєднання забезпечує отримання достовірної, своєчасної та релевантної інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень.

6.2. Цілі оцінювання якості облікової інформації відповідно до етапів управління.

Стратегічною метою оцінювання якості облікової інформації є забезпечення користувачів обліковою інформацією, яка відповідає обраній системі критеріїв. На кожному етапі управління можна виділити функціональні цілі (табл. 6.2).

**Функціональні цілі оцінювання якості облікової інформації
відповідно до етапів управління**

Етапи	Ціль	Завдання
Планування	Забезпечення методикою відбору облікових показників, що відповідають певному набору якісних характеристик	- визначення вимог до якості облікової інформації; - формування системи показників оцінки якості облікової інформації з метою планування діяльності підприємства або окремих підрозділів; - розробка методології якісної і кількісної оцінки якості облікової інформації.
Організація	Організація відбору облікових показників, що відповідають певному набору якісних характеристик	- організація формування облікової інформації в повному обсязі за напрямками обліку; - організація формування облікової інформації за строками подання.
Аналіз	Забезпечення аналітичною інформацією, що характеризує поточний фінансовий стан підприємства, а також ступінь досяжності і значущості поставлених стратегічних бізнес цілей	- забезпечення менеджерів організації обліковою інформацією в повному обсязі; - розробка критеріїв якісної оцінки системи облікових показників; - застосування конкретних методів контролю якості облікової інформації.
Контроль	Розробка системи критеріїв оцінки якості інформації при фінансовому моніторингу	- забезпечення учасників бізнес-процесу якісними обліковими показниками, що відображають фінансовий стан організації і фінансових результатів діяльності; - забезпечення конкурентоспроможності організації.

Дані таблиці 6.2 свідчать, що оцінювання якості облікової інформації повинно здійснюватися на всіх етапах управлінського процесу. Якщо на стадії планування основна увага приділяється формуванню вимог до інформації та розробці показників її оцінювання, то на етапах організації, аналізу та контролю акцент переноситься на забезпечення своєчасності, повноти, достовірності та практичної корисності інформації для користувачів.

Важливою особливістю системи оцінювання якості облікової інформації є її комплексний характер. Якість інформації визначається не лише правильністю відображення господарських операцій, а й здатністю інформаційної системи забезпечувати потреби управління підприємством на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. Саме тому ефективне функціонування системи бухгалтерського обліку потребує постійного моніторингу якісних характеристик інформації та своєчасного вдосконалення методів її формування.

При оцінюванні якості облікової інформації використовуються наступні методи:

1) нормативний метод. Проводиться на основі вивчення законодавчих і нормативних документів, які використано для формування облікової інформації, а також стандартів, що регламентують бухгалтерський облік та порядок формування бухгалтерської (фінансової) звітності. Застосування нормативного методу обумовлює створення документів різного статусу. До кожного документа, незалежно від його рівня, пред'являються жорсткі вимоги щодо якості змісту.

Тільки в цьому випадку можливе застосування даного методу для оцінки контролю якості облікової інформації;

2) статистичний метод. Значення показників якості облікової інформації визначають з використанням методів теорії ймовірності та математичної статистики. Цьому методу властива кількісна визначеність;

3) експертний метод. Використовується при вирішенні завдань оцінки якості облікової інформації в умовах кількісної невизначеності критеріїв якості оснований на усередненні різними способами думок фахівців-експертів з досліджуваних питань. Безсумнівною перевагою експертного методу є швидкість отримання результатів та можливість оцінювати якість облікової інформації без кількісних показників. Достовірність результатів оцінки залежить від компетентності і кваліфікації експертів;

4) соціологічний метод. Ґрунтується на зборі і аналізі думок споживачів. Для отримання достовірних результатів потрібна науково обґрунтована система опитування споживачів, а також використання методів математичної статистики для збору і обробки інформації. Соціологічні методи широко використовують на стадії виконання маркетингових досліджень, при вивченні попиту.

Дуже важливо враховувати диференційованість показників оцінки якості облікової інформації. Це означає, що кожен з показників якості інформації повинен забезпечувати максимум інформації про відповідну властивість якості. Обґрунтування та вибір управлінських рішень залежить від багатьох чинників, серед яких якість облікової інформації. Отримання якісної облікової інформації є квінтесенцією організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві. Світовий досвід використання облікової інформації показує, що підвищення її якості може бути досягнуто шляхом дотримання принципів формування облікової інформації, сформульованих у міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ), а також через вдосконалення механізму

регулювання та оцінки якості облікової інформації.

В умовах цифровізації економіки та впровадження сучасних інформаційних технологій значення якісної облікової інформації постійно зростає. Використання автоматизованих систем обліку, електронного документообігу, аналітичних платформ і технологій обробки великих масивів даних розширює можливості формування інформації для управління. Тому забезпечення високої якості облікової інформації є необхідною передумовою підвищення ефективності управління підприємством, зміцнення його конкурентних позицій та забезпечення сталого розвитку.

Тестові завдання

1. Якість облікової інформації – це:

- а) сукупність властивостей інформації, які забезпечують її придатність для прийняття управлінських рішень;
- б) обсяг інформації, сформованої бухгалтерською службою;
- в) кількість документів, що використовуються на підприємстві;
- г) результат роботи інформаційної системи.

2. Основною метою забезпечення якості облікової інформації є:

- а) формування достовірної та корисної інформації для користувачів;

- б) збільшення обсягів інформаційних потоків;
- в) скорочення витрат на ведення обліку;
- г) збільшення кількості звітних форм.

3. До основних якісних характеристик облікової інформації належать:

- а) достовірність, доречність, своєчасність, повнота;
- б) прибутковість, ліквідність, платоспроможність;
- в) централізація, автоматизація, контроль;
- г) планування, аналіз, прогнозування.

4. Який чинник безпосередньо впливає на якість облікової інформації?

- а) рівень кваліфікації облікового персоналу;
- б) місцезнаходження підприємства;
- в) форма власності підприємства;
- г) кількість працівників виробничого підрозділу.

5. На етапі планування оцінювання якості облікової інформації здійснюється:

- а) визначення вимог до інформації та критеріїв її оцінювання;
- б) контроль достовірності звітності;
- в) аналіз фінансових результатів діяльності;
- г) проведення аудиторських перевірок.

6. На етапі організації управління основним завданням є:

- а) забезпечення своєчасного формування та подання облікової інформації;
- б) розрахунок фінансових коефіцієнтів;
- в) складання прогнозової звітності;
- г) визначення рентабельності підприємства.

7. На етапі аналізу оцінювання якості облікової інформації передбачає:

- а) використання інформації для оцінки фінансового стану та результатів діяльності;
- б) реєстрацію господарських операцій;
- в) проведення інвентаризації;
- г) розроблення первинних документів.

8. До методів оцінювання якості облікової інформації належить:

- а) нормативний, статистичний, експертний та соціологічний методи;
- б) метод подвійного запису та балансовий метод;
- в) метод дисконтування та прогнозування;
- г) метод елімінування та групування.

9. Експертний метод оцінювання якості облікової інформації базується на:

- а) узагальненні думок компетентних фахівців;
- б) аналізі фінансової звітності;
- в) статистичній вибірці документів;
- г) автоматизованій перевірці даних.

10. Підвищення якості облікової інформації сприяє:

- а) прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень;
- б) збільшенню кількості господарських операцій;
- в) зростанню обсягів документообігу;

г) скороченню строку діяльності підприємства.

Контрольні питання:

1. Що розуміють під якістю облікової інформації?
2. Які основні якісні характеристики облікової інформації?
3. Які чинники впливають на формування якісної облікової інформації?
4. Які функціональні цілі оцінювання якості облікової інформації на різних етапах управління?
5. Які методи використовуються для оцінювання якості облікової інформації?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ

РІШЕНЬ

ТЕМА 7. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

- 7.1. Загальна побудова обліку пасиву (капіталу)
- 7.2. Побудова обліку власного капіталу (власності засновників)
- 7.3. Побудова обліку залученої чужої власності (чужого капіталу): зобов'язань за контрактом
- 7.4. Облік тимчасово залученого суспільного капіталу до проведення розрахунків

Мета: з'ясувати роль бухгалтерського обліку в управлінні вартістю підприємства.

Ключові слова: бухгалтерський облік, управління вартістю підприємства, пасив, власний капітал, залучений капітал.

7.1. Загальна побудова обліку пасиву (капіталу).

У сучасних умовах господарювання ефективно управління вартістю підприємства неможливе без якісної інформації про джерела формування його активів. Саме тому бухгалтерський облік капіталу та зобов'язань займає важливе місце в інформаційному забезпеченні системи управління підприємством. Дані про структуру капіталу дозволяють оцінити фінансову стійкість, рівень залежності від зовнішніх джерел фінансування, ризики діяльності та перспективи розвитку суб'єкта господарювання.

Пасив балансу відображає джерела формування майна підприємства та характеризує права власників і кредиторів щодо активів підприємства. У бухгалтерському обліку пасиви розглядаються як сукупність власного капіталу та зобов'язань, які виникають у процесі здійснення господарської діяльності.

Для цілей управління підприємством доцільно розглядати структуру пасиву через призму джерел фінансування активів (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Основні складові капіталу підприємства

Складова капіталу	Характеристика
Власний капітал	Частина активів, що залишається після вирахування всіх зобов'язань підприємства
Довгострокові зобов'язання	Джерела фінансування, термін погашення яких перевищує один рік
Поточні зобов'язання	Заборгованість, яка підлягає погашенню протягом операційного циклу або 12 місяців
Забезпечення	Зобов'язання з невизначеними сумою або строком погашення
Доходи майбутніх періодів	Кошти, отримані підприємством наперед, але ще не визнані доходами

Структура капіталу підприємства значною мірою залежить від обраної^{68.} організаційно-правової форми господарювання, особливостей діяльності, масштабів бізнесу та джерел фінансування. Організаційні форми підприємств наведено на рисунку 7.1.

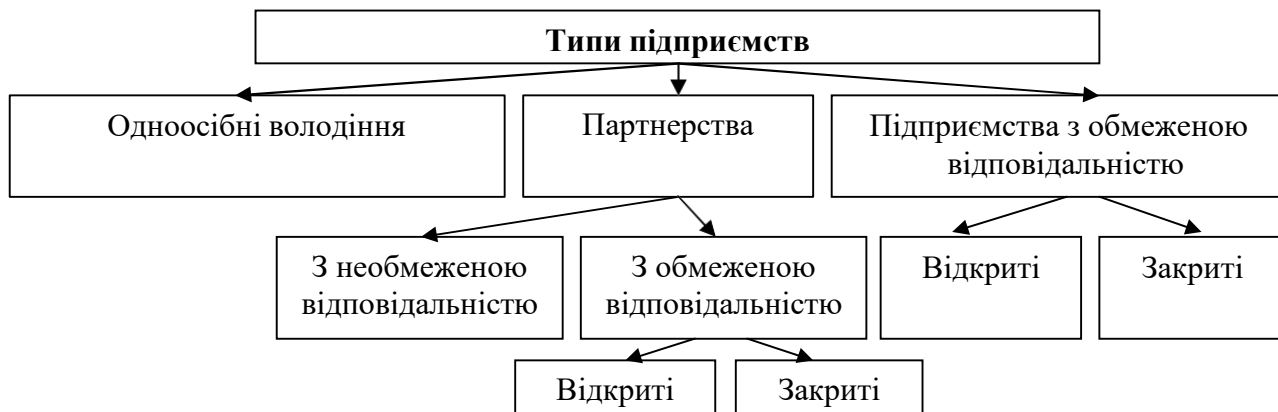


Рис. 7.1 Організаційні форми підприємств

З позицій сучасної теорії бухгалтерського обліку підприємство розглядається як система ресурсів та джерел їх формування. Активи відображають економічні ресурси, які контролює підприємство, тоді як пасиви характеризують джерела їх утворення та права різних суб'єктів щодо цих ресурсів.

У структурі джерел фінансування активів виділяють дві основні складові:

1. власний капітал – сукупність внесків власників та накопичених результатів діяльності підприємства;
2. зобов'язання – залучені фінансові ресурси, які підлягають поверненню кредиторам у встановлені строки та на визначених умовах.

Для потреб управління вартістю підприємства важливим є розмежування власного і залученого капіталу, оскільки кожне із цих джерел має різний рівень ризику, вартість залучення та вплив на фінансову стійкість суб'єкта господарювання. Загальну економіко-правову характеристику пасивів підприємства наведено на рисунку 7.2.

Як видно з рисунка 7.2, пасиви підприємства відображають структуру джерел формування активів та характеризують права власників і кредиторів щодо майна підприємства. Власний капітал є фінансовою основою функціонування підприємства та виступає індикатором його фінансової незалежності. Залучений капітал, у свою чергу, дозволяє розширювати масштаби діяльності та прискорювати розвиток бізнесу, проте супроводжується виникненням фінансових зобов'язань і додаткових ризиків.

У процесі управління фінансами підприємства особливого значення набуває оптимізація співвідношення між власним і позиковим капіталом. Надмірна залежність від зовнішніх джерел фінансування може призводити до зростання фінансових ризиків, тоді як недостатнє використання залучених ресурсів здатне обмежувати темпи розвитку підприємства.



Рис. 7.2. Економіко-правова та фінансова характеристика пасивів: капіталу, власності підприємства

У бухгалтерському балансі власний капітал відображається у першому розділі пасиву, тоді як довгострокові та поточні зобов'язання групуються у відповідних розділах залежно від строків їх погашення. Такий підхід забезпечує користувачів інформацією, необхідною для оцінки структури капіталу, фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Власний капітал є основою функціонування будь-якого підприємства та виступає головним джерелом фінансування його діяльності. Саме за рахунок власного капіталу створюються необхідні умови для здійснення господарських процесів, формування активів та забезпечення фінансової незалежності суб'єкта господарювання. В умовах ринкової економіки ефективне управління власним капіталом безпосередньо впливає на фінансову стійкість підприємства, його інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність.

У бухгалтерському обліку власний капітал розглядається як частина активів підприємства, що залишається після вирахування всіх його зобов'язань. Він характеризує величину чистих активів підприємства та відображає частку майна, яка належить власникам.

Формування власного капіталу відбувається за рахунок внесків засновників, накопиченого прибутку, резервів, результатів переоцінки активів та інших джерел, передбачених законодавством. Класифікацію власного капіталу за формою та рівнем відповідальності наведено на рисунку 7.3.

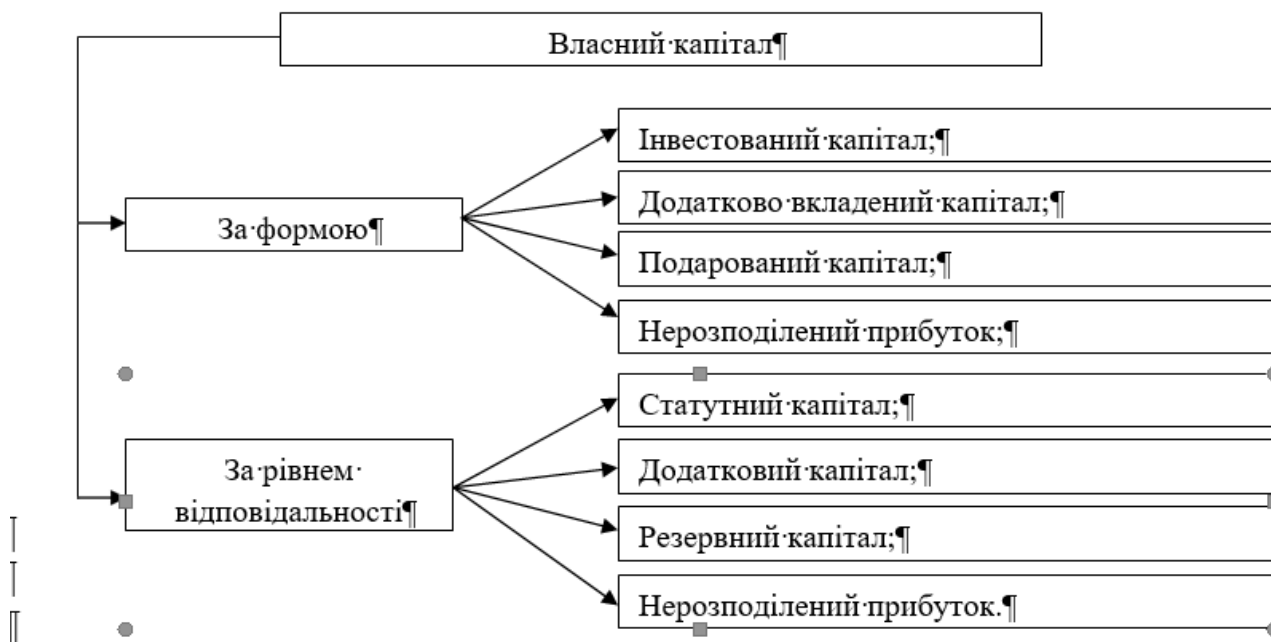


Рис. 7.3. Класифікація власного капіталу за формою та рівнем відповідальності

Дані рисунка 7.3 свідчать, що власний капітал може формуватися з різних джерел, які відрізняються економічною природою, порядком формування та особливостями використання. Така класифікація дозволяє оцінити структуру капіталу підприємства та визначити рівень фінансової незалежності суб'єкта господарювання.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» власний капітал включає окремі структурні елементи, кожен з яких виконує певну функцію в системі фінансового забезпечення діяльності підприємства (рис. 7.4).

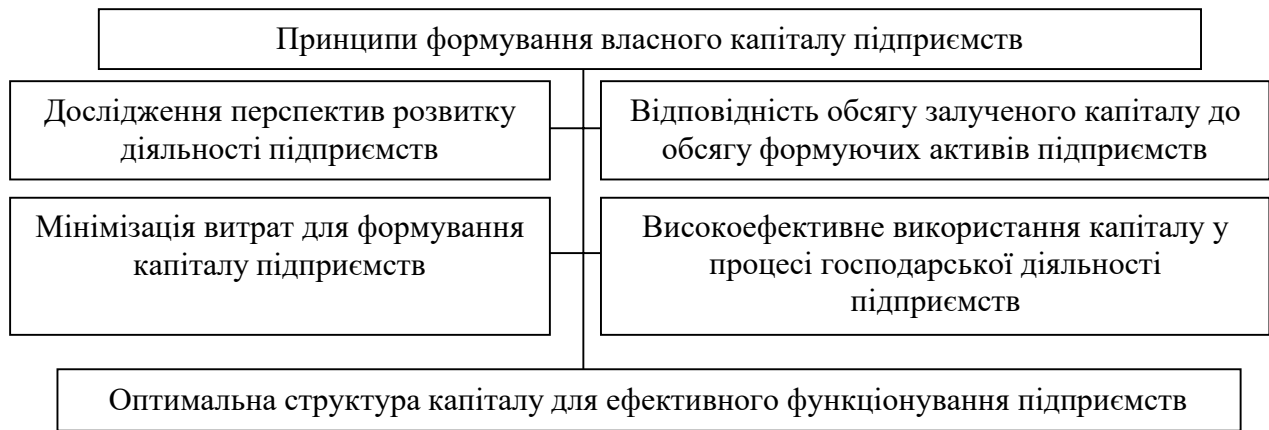


Рис. 7.4. Принципи формування власного капіталу підприємств
 Основні складові власного капіталу та їх характеристика наведені в таблиці 7.2.

Таблиця 7.2

Характеристика складових власного капіталу підприємства

Складова власного капіталу	Характеристика
Зареєстрований (статутний) капітал	Зафіксована в установчих документах сума внесків власників
Капітал у дооцінках	Сума дооцінки необоротних активів та фінансових інструментів
Додатковий капітал	Додаткові внески власників та інші джерела збільшення капіталу
Резервний капітал	Частина прибутку, спрямована на покриття можливих ризиків і збитків
Нерозподілений прибуток	Частина чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства
Неоплачений капітал	Заборгованість засновників за внесками до статутного капіталу
Вилучений капітал	Вартість викуплених власних корпоративних прав

Особливе значення для управління підприємством має нерозподілений прибуток, оскільки саме він виступає основним внутрішнім джерелом розвитку та розширення діяльності. Наявність достатнього обсягу власного капіталу знижує залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування та сприяє підвищенню його фінансової стабільності.

Формування власного капіталу здійснюється відповідно до певних принципів, які забезпечують його ефективне використання та відображення в системі бухгалтерського обліку. Основні принципи формування власного капіталу наведено на рисунку 7.5



Рис. 7.5. Структурні елементи власного капіталу згідно НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

Зазначені принципи забезпечують законність формування капіталу, його цільове використання, збереження інтересів власників та підтримання фінансової рівноваги підприємства. Раціональне управління власним капіталом дозволяє підприємству забезпечувати безперервність господарської діяльності та реалізовувати стратегічні цілі розвитку.

Для відображення операцій з формування та використання власного капіталу Планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено рахунки класу 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань». Склад рахунків, що використовуються для обліку власного капіталу, наведено на рисунку 7.6.

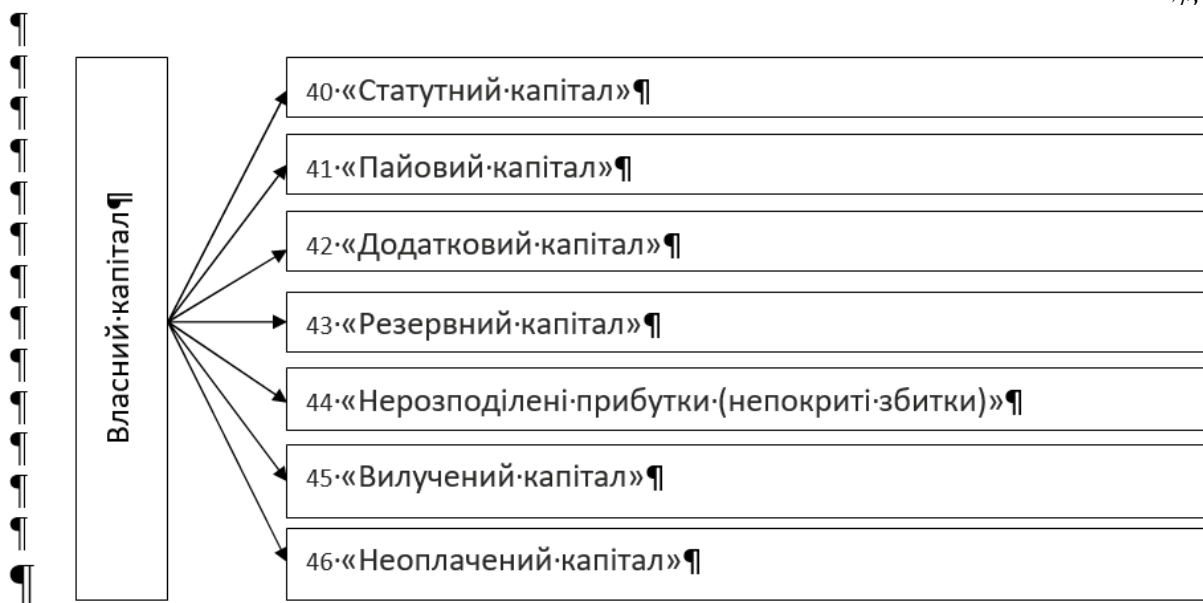


Рис. 7.6. Рахунки призначені для обліку власного капіталу

Рахунки класу 4 забезпечують узагальнення інформації про наявність та рух власного капіталу підприємства, створення резервів і забезпечень, а також відображення змін у структурі джерел фінансування. Дані цих рахунків використовуються при складанні фінансової звітності та проведенні аналізу фінансового стану підприємства.

Отже, власний капітал є основою фінансової незалежності підприємства та ключовим об'єктом бухгалтерського обліку. Його раціональне формування й ефективне використання створюють передумови для стабільного функціонування підприємства, підвищення його ринкової вартості та забезпечення довгострокового розвитку

7.3. Побудова обліку залученої чужої власності (чужого капіталу): зобов'язань за контрактом.

У процесі здійснення господарської діяльності підприємства поряд із власним капіталом використовують залучені фінансові ресурси. Необхідність їх використання обумовлена потребою забезпечення безперервності виробництва, фінансування поточної діяльності, реалізації інвестиційних проєктів та підтримання належного рівня ліквідності.

Залучений капітал являє собою сукупність коштів та інших ресурсів, які тимчасово перебувають у розпорядженні підприємства на визначених умовах повернення. Такі ресурси надходять від банківських установ, постачальників, покупців, інвесторів та інших контрагентів на підставі договорів, контрактів або інших правових документів.

З позиції бухгалтерського обліку залучений капітал формує систему зобов'язань підприємства перед іншими юридичними та фізичними особами. Величина та структура таких зобов'язань є важливими показниками фінансової стійкості та платоспроможності суб'єкта господарювання.

Основні форми тимчасового залучення чужого капіталу на контрактній основі наведено на рисунку 7.7.

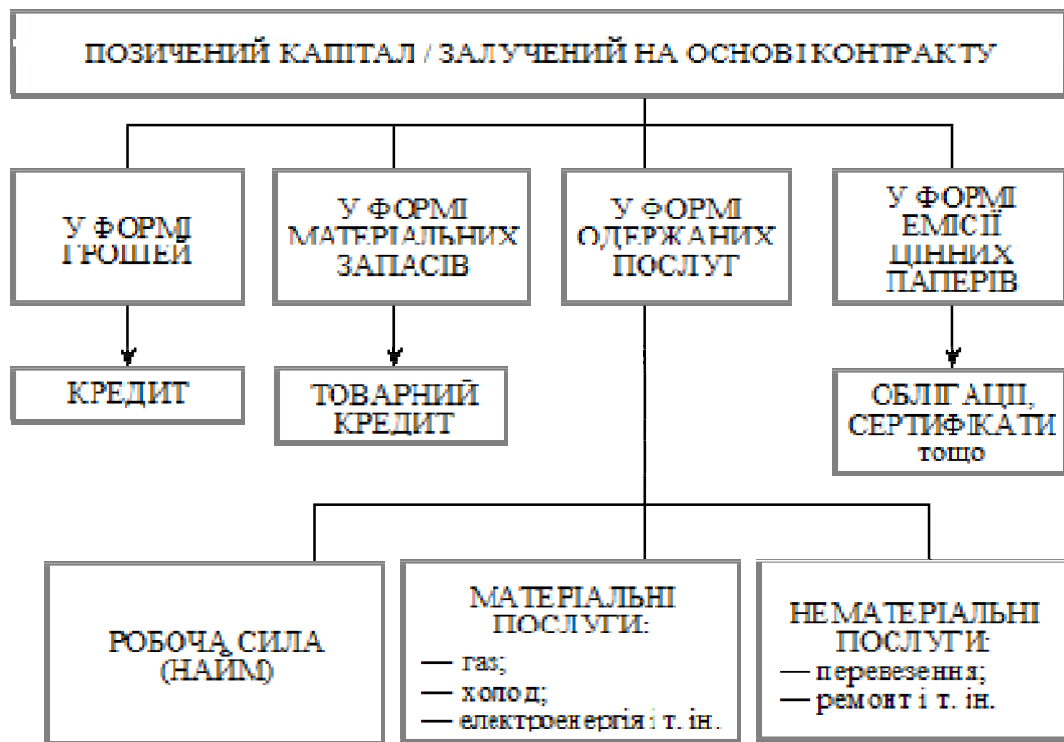


Рис. 7.7. Основні форми залучення чужого капіталу на основі контракту

Дані рисунка 7.6 свідчать, що підприємство може залучати додаткові фінансові ресурси через банківські кредити, товарні кредити, авансові платежі покупців, випуск боргових цінних паперів та інші форми договірних зобов'язань. Кожна із зазначених форм має свої особливості щодо порядку обліку, строків використання та умов повернення.

Найбільш поширеним видом залученого капіталу є банківський кредит. Підприємство отримує від банківської установи грошові кошти на умовах повернення, строковості, платності та забезпеченості. Банківські кредити дозволяють оперативно залучати необхідні фінансові ресурси для фінансування господарської діяльності.

Залежно від строків користування кредити поділяються на короткострокові, середньострокові та довгострокові (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Класифікація банківських кредитів за строками користування

Вид кредиту	Характеристика
Короткостроковий	Надається на строк до одного року для фінансування поточної діяльності
Середньостроковий	Надається на строк від одного до трьох років для реалізації окремих проєктів
Довгостроковий	Надається на строк понад три роки для інвестиційних потреб, модернізації та розвитку підприємства

Аналітичний облік кредитів ведеться за кожним кредитним договором окремо із зазначенням суми, строків погашення, відсоткових ставок та забезпечення. Такий підхід дозволяє контролювати своєчасність виконання

зобов'язань перед банківськими установами.

Об'єктами короткострокового кредитування найчастіше виступають виробничі запаси, сезонні витрати, розрахункові операції та інші потреби поточної діяльності підприємства. Довгострокові кредити використовуються переважно для фінансування капітальних інвестицій, придбання основних засобів, реконструкції та технічного переоснащення виробництва.

Для узагальнення інформації про банківські кредити Планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено окремі синтетичні рахунки для обліку короткострокових та довгострокових позик. За кредитом рахунків відображається виникнення зобов'язань перед банком, а за дебетом – їх погашення.

Другим важливим джерелом залученого капіталу є кредиторська заборгованість перед постачальниками та підрядниками. Вона виникає у випадках відстрочення оплати за отримані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи або надані послуги. Фактично підприємство тимчасово використовує ресурси контрагентів до моменту здійснення оплати.

Поширеною формою залучення коштів є також отримання авансів від покупців. У цьому випадку підприємство одержує грошові кошти до моменту виконання договірних зобов'язань щодо поставки продукції, виконання робіт або надання послуг.

Окремим видом залучення чужого капіталу є випуск облігацій, фінансових сертифікатів та інших боргових цінних паперів. Такі інструменти дозволяють залучати значні обсяги фінансових ресурсів без зміни структури власності підприємства.

Отже, залучений капітал є важливим джерелом фінансування діяльності підприємства. Раціональне управління зобов'язаннями дозволяє забезпечити фінансову стабільність, підтримувати необхідний рівень ліквідності та ефективно використовувати можливості зовнішнього фінансування для розвитку підприємства.

7.4. Облік тимчасово залученого суспільного капіталу до проведення розрахунків.

У процесі господарської діяльності підприємства використовують не лише власний і залучений капітал, а й кошти, які тимчасово перебувають у його розпорядженні та належать державі, територіальним громадам, фондам соціального страхування, працівникам та іншим суб'єктам суспільних відносин. Такі кошти прийнято називати тимчасово залученим суспільним капіталом.

Особливістю цього виду капіталу є те, що підприємство не виступає його власником, а лише тимчасово акумулює відповідні суми до моменту їх перерахування за призначенням. Водночас такі кошти відіграють важливу роль у забезпеченні безперервності грошового обороту та здійсненні розрахункових операцій.

У господарському обороті підприємства тимчасово перебувають кошти, які є власністю різних суспільних фондів і формуються в результаті розподілу та перерозподілу національного доходу. До них належать:

- частина доходів працівників, утримана у вигляді податку на доходи

фізичних осіб;

- суми військового збору;
- податок на додану вартість та акцизний податок, що включаються до вартості реалізованої продукції;
- податок на прибуток підприємств;
- єдиний соціальний внесок;
- інші обов'язкові платежі до державних та місцевих бюджетів.

Основні форми суспільного капіталу, що тимчасово перебувають у розпорядженні підприємства до моменту їх перерахування відповідним органам та фондам, наведено на рисунку 7.8.

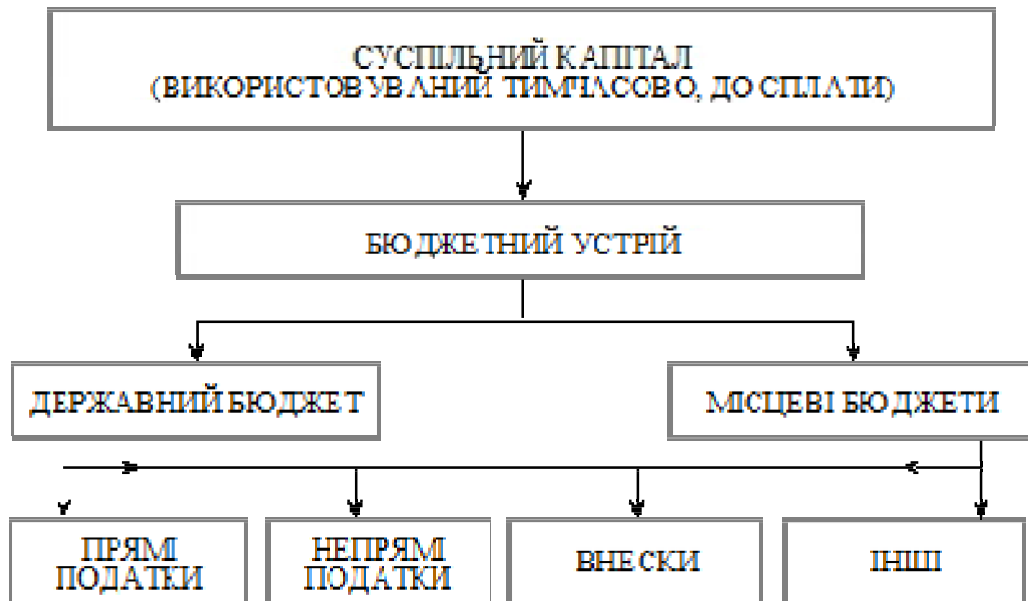


Рис. 7.8. Основні форми суспільного капіталу, який використовується на підприємстві тимчасово, до сплати

Після виникнення податкових та інших обов'язкових зобов'язань підприємство повинно забезпечити їх своєчасне відображення в бухгалтерському обліку та перерахування відповідним одержувачам. Тому система бухгалтерського обліку має забезпечувати постійний контроль за правильністю нарахування та погашення таких зобов'язань.

Для цілей управління доцільно класифікувати суспільний капітал за видами платежів (табл. 7.4).

У бухгалтерському обліку розрахунки з бюджетом та державними цільовими фондами відображаються на рахунках класу 6 «Поточні зобов'язання». За кредитом рахунків відображаються суми нарахованих зобов'язань, а за дебетом – їх погашення шляхом перерахування коштів відповідним органам та установам.

Важливе значення має організація аналітичного обліку за кожним видом податків, зборів та обов'язкових платежів. Це забезпечує контроль за правильністю нарахування платежів, дотриманням строків їх сплати та мінімізацію ризиків застосування фінансових санкцій.

Види тимчасово залученого суспільного капіталу

Вид зобов'язання	Економічна сутність
Податок на доходи фізичних осіб	Частина доходів працівників, що підлягає перерахуванню до бюджету
Військовий збір	Обов'язковий платіж, що утримується із доходів фізичних осіб
Податок на додану вартість	Частина вартості реалізованих товарів, робіт і послуг
Акцизний податок	Непрямий податок на окремі групи товарів
Податок на прибуток	Частина прибутку підприємства, що підлягає сплаті до бюджету
Єдиний соціальний внесок	Внески на соціальне страхування працівників
Інші обов'язкові платежі	Плата за ресурси, місцеві податки та збори

В умовах цифровізації економіки контроль за розрахунками з бюджетом значно спрощується завдяки використанню електронного документообігу, електронного кабінету платника податків та автоматизованих систем бухгалтерського обліку. Це дозволяє оперативно отримувати інформацію про стан розрахунків та своєчасно виконувати податкові зобов'язання.

Отже, тимчасово залучений суспільний капітал є важливою складовою системи розрахунків підприємства. Його належний бухгалтерський облік забезпечує виконання податкових та соціальних зобов'язань, підвищує фінансову дисципліну підприємства та сприяє формуванню достовірної інформації для прийняття управлінських рішень.

Тестові завдання

- Пасиви підприємства – це:
 - сукупність активів підприємства;
 - джерела формування активів та зобов'язання підприємства;
 - лише власний капітал підприємства;
 - лише грошові кошти підприємства.
- Власний капітал підприємства являє собою:
 - сукупність довгострокових кредитів;
 - частину в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань;
 - усі джерела фінансування діяльності;
 - короткострокові зобов'язання підприємства.
- До складу власного капіталу належить:
 - статутний капітал;
 - кредиторська заборгованість;
 - банківський кредит;
 - поточні зобов'язання.
- Який клас рахунків Плану рахунків призначений для обліку власного капіталу та забезпечення зобов'язань?

- а) клас 1;
 - б) клас 2;
 - в) клас 4;
 - г) клас 7.
5. Залучений (чужий) капітал – це:
- а) кошти засновників підприємства;
 - б) частина нерозподіленого прибутку;
 - в) зобов'язання підприємства перед іншими юридичними та фізичними особами;
 - г) резервний капітал.
6. До основних форм залучення чужого капіталу належать:
- а) банківські кредити, товарний кредит, отримані аванси;
 - б) статутний і резервний капітал;
 - в) нерозподілений прибуток;
 - г) амортизаційні відрахування.
7. За кредитом рахунків обліку зобов'язань відображається:
- а) погашення заборгованості;
 - б) виникнення або збільшення зобов'язань;
 - в) списання активів;
 - г) зменшення власного капіталу.
8. До тимчасово залученого суспільного капіталу належать:
- а) статутний капітал;
 - б) резервний капітал;
 - в) податки, збори та обов'язкові платежі до моменту їх перерахування;
 - г) нерозподілений прибуток.
9. Податок на додану вартість у системі розрахунків підприємства належить до:
- а) власного капіталу;
 - б) суспільного капіталу, що тимчасово перебуває у розпорядженні підприємства;
 - в) резервного капіталу;
 - г) додаткового капіталу.
10. Основним призначенням обліку капіталу є:
- а) визначення кількості працівників підприємства;
 - б) забезпечення інформацією щодо джерел формування майна та зобов'язань підприємства;
 - в) визначення виробничої потужності;
 - г) оцінка маркетингової діяльності підприємства.

Контрольні питання:

1. Що таке пасиви підприємства та яка їх роль у бухгалтерському обліку?
2. У чому полягає економічна сутність власного капіталу?
3. Які складові формують власний капітал підприємства?
4. Що належить до залученого (чужого) капіталу підприємства?
5. Яке значення має облік суспільного капіталу для управління розрахунками підприємства?

ТЕМА 8. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА В ЦІНОУТВОРЕННІ

- 8.1. Цінова політика як елемент ринкової стратегії підприємства.
- 8.2. Види типів ринку та політика ціноутворення підприємств.
- 8.3. Елементи облікової політики в ціноутворенні.

Мета: вивчити завдання ціноутворення та обліку витрат підприємства; функції ціноутворення та обліку витрат підприємства; методи цінового регулювання в управлінському обліку; облікова політика як інструмент управління показниками фінансового стану підприємства; трансфертне ціноутворення.

Ключові слова: облікова політика, ціна, ціноутворення

8.1. Цінова політика як елемент ринкової стратегії підприємства.

У сучасних умовах господарювання ціна виступає одним із ключових інструментів управління діяльністю підприємства. Саме через механізм ціноутворення забезпечується узгодження інтересів виробника та споживача, формується виручка від реалізації продукції, визначається рівень прибутковості діяльності та конкурентоспроможність суб'єкта господарювання на ринку.

Ціна являє собою грошовий вираз вартості товару, роботи чи послуги, що формується під впливом витрат виробництва, попиту та пропозиції, рівня конкуренції, державного регулювання й інших ринкових факторів. Для підприємства ціна є не лише джерелом покриття витрат, а й важливим елементом реалізації стратегічних цілей розвитку.

Цінова політика підприємства являє собою систему принципів, методів і управлінських рішень, спрямованих на встановлення такого рівня цін, який забезпечує досягнення визначених економічних результатів. Вона формується з урахуванням особливостей продукції, фінансових можливостей підприємства, поведінки конкурентів та кон'юнктури ринку.

У практиці управління підприємствами цінова політика безпосередньо пов'язана із загальною стратегією розвитку. Вибір конкретного підходу до ціноутворення залежить від цілей, які підприємство ставить перед собою на певному етапі діяльності.

Основні стратегічні орієнтири цінової політики наведено в таблиці 8.1.

Таблиця 8.1

Основні цілі цінової політики підприємства

Стратегічна ціль	Характеристика цінової політики
Забезпечення виживання підприємства	Встановлення мінімально допустимого рівня цін для покриття витрат та збереження позицій на ринку
Максимізація прибутку	Формування цін, що забезпечують отримання найбільшого фінансового результату
Лідерство за якістю продукції	Встановлення підвищених цін, що відображають високі споживчі властивості продукції
Завоювання частки ринку	Використання гнучких цінових механізмів для залучення нових покупців

Підтримання конкурентних позицій	Адаптація цін до ринкової ситуації та дій конкурентів
----------------------------------	---

Наведені цілі визначають особливості формування цінової стратегії підприємства. У кризових умовах основним завданням часто стає забезпечення виживання шляхом утримання обсягів реалізації та мінімізації втрат. За стабільної економічної ситуації підприємства можуть орієнтуватися на максимізацію прибутку, підвищення якості продукції або зміцнення своїх ринкових позицій.

Взаємозв'язок між стратегічними цілями підприємства та напрямками цінової політики наведено на рисунку 8.1.



Рис. 8.1 Завдання підприємства та цінова

Підприємства, які прагнуть утриматися на ринку в умовах жорсткої конкуренції, нерідко застосовують політику цінових знижок або встановлюють мінімально допустимі ціни. Такий підхід дозволяє підтримувати обсяги реалізації продукції та забезпечувати безперервність господарської діяльності.

Отже, цінова політика є важливим елементом ринкової стратегії підприємства, який забезпечує досягнення його економічних цілей, підтримання конкурентоспроможності та формування фінансових результатів діяльності. Ефективність цінових рішень значною мірою залежить від якості обліково-аналітичної інформації та здатності керівництва адаптуватися до змін ринкового середовища.

8.2. Види типів ринку та політика ціноутворення підприємств.

На формування цінової політики підприємства значний вплив справляє тип ринку, на якому воно здійснює свою діяльність. Ринкове середовище визначає можливості підприємства щодо встановлення цін, рівень конкуренції, поведінку споживачів та ступінь впливу окремих виробників на ринкову кон'юнктуру.

Залежно від кількості продавців, характеру продукції та рівня конкуренції^{81.} виділяють чотири основні типи ринків, характеристику яких наведено в таблиці 8.2.

Таблиця 8.2

Характеристика основних типів ринку та особливості ціноутворення

Тип ринку	Характеристика	Особливості цінової політики
Чиста конкуренція	Велика кількість продавців і покупців однорідної продукції	Підприємство практично не впливає на рівень ціни
Монополістична конкуренція	Багато продавців диференційованої продукції	Ціни формуються залежно від якості, бренду та сервісу
Олігополія	Невелика кількість великих конкурентів	Ціни взаємозалежні, зміна цін одним учасником впливає на інших
Чиста монополія	Один виробник або продавець товару	Монополіст має значний вплив на рівень цін

Кожний тип ринку формує специфічні умови для здійснення цінової політики підприємства. Рівень свободи у встановленні цін безпосередньо залежить від ступеня конкуренції та можливості впливати на ринковий попит.

Класифікацію типів ринку та їх вплив на процес ціноутворення наведено на рисунку 8.2.



Рис. 5.2. Типи ринків і політика ціноутворення

Рис. 8.2. Типи ринків та особливості формування цінової політики

На ринку чистої монополії підприємство або державна організація виступає єдиним виробником певного товару чи послуги. У таких умовах суб'єкт господарювання має можливість самостійно встановлювати ціни, проте їх рівень часто контролюється державою через систему регулювання та оподаткування. Особливо це стосується соціально важливих товарів і послуг.

Олігополістичний ринок характеризується наявністю кількох великих виробників. У таких умовах підприємства уважно відстежують дії конкурентів, а зміна ціни одним учасником ринку зазвичай викликає відповідну реакцію інших суб'єктів господарювання. Саме тому цінова політика на олігополістичних ринках є відносно стабільною.

На ринку монополістичної конкуренції виробники пропонують схожі, але не ідентичні товари. Цінова політика в цьому випадку значною мірою залежить від якості продукції, репутації виробника, рівня сервісу та маркетингових заходів. Підприємства активно використовують диференціацію продукції для обґрунтування відмінностей у цінах.

Ринок чистої конкуренції характеризується великою кількістю продавців та покупців однорідної продукції. Жоден із виробників не може істотно впливати на ринкову ціну, тому підприємства змушені орієнтуватися на поточний рівень цін, який сформувався під впливом попиту та пропозиції.

Вибір політики ціноутворення також залежить від інформаційного забезпечення управління підприємством. Дані бухгалтерського обліку про витрати, собівартість продукції та фінансові результати дозволяють оцінити ефективність цінових рішень і своєчасно коригувати цінову стратегію відповідно до змін ринкової ситуації.

Отже, тип ринку є одним із визначальних факторів формування цінової політики підприємства. Розуміння особливостей функціонування різних ринкових структур дозволяє обирати найбільш ефективні підходи до ціноутворення та забезпечувати досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства.

8.3. Елементи облікової політики в ціноутворенні.

В умовах ринкової економіки важливим інструментом управління діяльністю підприємства є облікова політика. Від обраних методів бухгалтерського обліку залежить формування витрат, визначення собівартості продукції, оцінка фінансових результатів та обґрунтування управлінських рішень щодо ціноутворення.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», облікова політика являє собою сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Основною метою облікової політики є забезпечення достовірного відображення господарських операцій, формування якісної інформації для користувачів та створення інформаційної бази для прийняття управлінських

рішень. Одним із напрямів використання облікової інформації є формування цінової політики підприємства.

Вплив облікової політики на процес ціноутворення наведено на рисунку 8.3.



Рис. 8.3. Вплив облікової політики на формування цінової політики підприємства

Облікова політика впливає на процес ціноутворення як безпосередньо, так і опосередковано через формування собівартості продукції. Вибір окремих методів обліку може змінювати величину витрат підприємства та рівень прибутковості окремих видів продукції.

Основні елементи облікової політики, які впливають на ціноутворення, наведено в таблиці 8.3.

Таблиця 8.3

Елементи облікової політики та їх вплив на ціноутворення

Елемент облікової політики	Вплив на формування ціни
Методи нарахування амортизації	Визначають величину витрат на використання необоротних активів
Методи оцінки вибуття запасів	Впливають на матеріальні витрати та собівартість продукції
Формування статей калькуляції	Визначає структуру виробничої собівартості
Розподіл загальновиробничих витрат	Впливає на собівартість окремих видів продукції
Методи оцінки активів і зобов'язань	Формують фінансовий результат діяльності
Методи трансфертного ціноутворення	Визначають внутрішньогосподарські ціни між підрозділами

Найбільший вплив на формування ціни продукції здійснюють методи обліку витрат і калькулювання собівартості. Саме собівартість є базою для встановлення більшості видів цін у виробничій діяльності підприємств.

Важливе значення має вибір методу оцінки запасів при їх вибутті. Використання методів ФІФО, середньозваженої собівартості або ідентифікованої собівартості може призводити до різних результатів визначення витрат виробництва та фінансового результату.

Не менш важливим є порядок розподілу загальновиробничих витрат між

видами продукції. Від правильності такого розподілу залежить достовірність визначення собівартості та обґрунтованість встановлених цін.

Під час формування облікової політики підприємство повинно враховувати особливості своєї діяльності, організаційно-правову форму, масштаби виробництва, систему оподаткування, рівень автоматизації обліку та стратегічні цілі розвитку.

Отже, облікова політика є важливим інструментом управління процесом ціноутворення. Від обраних методів обліку залежить величина собівартості продукції, рівень прибутковості діяльності підприємства та ефективність реалізації його цінової стратегії.

Тестові завдання:

1. Облікова політика підприємства – це:
 - а) система управління персоналом підприємства;
 - б) сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;
 - в) порядок організації виробництва;
 - г) система оподаткування підприємства.
2. Основною метою формування облікової політики є:
 - а) збільшення обсягів виробництва;
 - б) забезпечення достовірного відображення господарських операцій та формування якісної інформації для прийняття рішень;
 - в) скорочення чисельності персоналу;
 - г) підвищення ринкової вартості підприємства.
3. Який із наведених елементів облікової політики безпосередньо впливає на собівартість продукції?
 - а) метод оцінки вибуття запасів;
 - б) організаційна структура підприємства;
 - в) форма власності;
 - г) маркетингова стратегія.
4. Вибір методу амортизації необоротних активів впливає на:
 - а) величину виробничих витрат;
 - б) обсяг реалізації продукції;
 - в) кількість працівників;
 - г) ринковий попит.
5. Основою формування більшості цін на продукцію є:
 - а) рентабельність підприємства;
 - б) собівартість продукції;
 - в) чисельність персоналу;
 - г) вартість основних засобів.
6. Який метод оцінки вибуття запасів передбачає першочергове списання запасів, що надійшли раніше?
 - а) середньозваженої собівартості;
 - б) ФІФО;
 - в) ідентифікованої собівартості;

- г) нормативний.
7. До елементів облікової політики, що впливають на ціноутворення, належить:
 - а) порядок розподілу загальновиробничих витрат;
 - б) графік роботи підприємства;
 - в) структура управління;
 - г) кадрова політика.
 8. Який документ визначає обрану підприємством облікову політику?
 - а) бізнес-план;
 - б) колективний договір;
 - в) наказ про облікову політику;
 - г) фінансовий план.
 9. Формування облікової політики повинно забезпечувати:
 - а) мінімізацію податків будь-якими способами;
 - б) достовірність та порівнянність фінансової звітності;
 - в) приховування фінансових результатів;
 - г) збільшення кількості звітних форм.
 10. Вплив облікової політики на ціноутворення проявляється через:
 - а) формування собівартості продукції та фінансових результатів;
 - б) визначення рівня конкуренції на ринку;
 - в) встановлення державних цін;
 - г) регулювання попиту споживачів.

Контрольні питання:

1. Що таке облікова політика підприємства?
2. Які нормативні документи регулюють формування облікової політики в Україні?
3. Яким чином облікова політика впливає на процес ціноутворення?
4. Які елементи облікової політики мають найбільший вплив на формування собівартості продукції?
5. Яке значення має вибір методів оцінки запасів для визначення ціни продукції?
6. Як методи амортизації впливають на витрати підприємства?
7. Яку роль відіграє бухгалтерський облік у формуванні цінової політики підприємства?
8. Що містить наказ про облікову політику підприємства?
9. Чому важливо забезпечувати послідовність облікової політики?
10. Які фактори необхідно враховувати при формуванні облікової політики підприємства?

Активи — ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигід у майбутньому.

Амортизація — систематичний розподіл вартості необоротних активів протягом строку їх корисного використання.

Аналітичний облік — деталізований облік господарських операцій, що ведеться за окремими об'єктами, рахунками, контрагентами, видами продукції, витратами або іншими ознаками.

Баланс — форма фінансової звітності, яка відображає активи, зобов'язання і власний капітал підприємства на певну дату.

Бухгалтерська звітність — система узагальнених показників, що характеризують фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Бухгалтерський облік — процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про діяльність підприємства користувачам для прийняття рішень.

Валовий дохід — загальна сума доходу підприємства від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг до вирахування витрат.

Витрати — зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства.

Власний капітал — частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Внутрішній контроль — система заходів, процедур і правил, спрямованих на забезпечення законності, достовірності облікових даних, збереження активів та ефективності діяльності підприємства.

Господарська операція — дія або подія, яка викликає зміни у складі активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів чи витрат підприємства.

Грошові кошти — готівка, кошти на рахунках у банках та інші платіжні засоби, які можуть бути використані підприємством для здійснення розрахунків.

Дебіторська заборгованість — сума заборгованості юридичних або фізичних осіб перед підприємством.

Довгострокові зобов'язання — зобов'язання підприємства, строк погашення яких перевищує один рік або операційний цикл, якщо він довший за рік.

Документування — спосіб первинного відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку за допомогою відповідних документів.

Доходи — збільшення економічних вигід у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, що призводить до зростання власного капіталу підприємства.

Звіт про рух грошових коштів — форма фінансової звітності, що відображає надходження і вибуття грошових коштів підприємства за видами діяльності.

Зобов'язання — заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до вибуття ресурсів.

Інвентаризація — перевірка фактичної наявності активів і зобов'язань

підприємства та зіставлення отриманих даних з показниками бухгалтерського обліку.

Калькулювання — визначення собівартості одиниці продукції, робіт або послуг.

Капітал — сукупність власних і залучених ресурсів підприємства, що використовуються для здійснення господарської діяльності.

Кредиторська заборгованість — заборгованість підприємства перед іншими юридичними або фізичними особами.

Облікова інформація — сукупність даних бухгалтерського, фінансового, управлінського та податкового обліку, що використовується для аналізу, контролю і прийняття управлінських рішень.

Облікова політика — сукупність принципів, методів і процедур, які підприємство використовує для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності.

Оборотні активи — активи, які призначені для реалізації або використання протягом операційного циклу чи дванадцяти місяців з дати балансу.

Оподаткування — система встановлення, нарахування та сплати податків і зборів відповідно до чинного законодавства.

Первинний документ — документ, що містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення.

Податкова звітність — система документів, які платник податків подає до контролюючих органів для відображення податкових зобов'язань.

Податкове зобов'язання — сума податку або збору, яку платник повинен сплатити до бюджету у встановлені строки.

Податковий облік — система накопичення, узагальнення та подання інформації, необхідної для визначення податкових зобов'язань підприємства.

Прибуток — позитивний фінансовий результат діяльності підприємства, що визначається як перевищення доходів над витратами.

Рахунок бухгалтерського обліку — спосіб групування та поточного відображення господарських операцій за економічно однорідними об'єктами.

Синтетичний облік — узагальнений облік господарських операцій у грошовому вимірнику за синтетичними рахунками.

Собівартість — грошове вираження витрат підприємства, пов'язаних із виробництвом і реалізацією продукції, виконанням робіт або наданням послуг.

Управлінський облік — система збирання, обробки та подання інформації для внутрішніх користувачів з метою планування, контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень.

Фінансова звітність — звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Фінансовий результат — підсумковий показник діяльності підприємства, який визначається як різниця між доходами і витратами.

Фінансовий облік — система бухгалтерського обліку, що забезпечує формування інформації про фінансовий стан і результати діяльності підприємства для зовнішніх і внутрішніх користувачів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 12.06.2026).
2. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 12.06.2026).
3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 12.06.2026).
4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 12.06.2026).
5. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1> (дата звернення: 12.06.2026).
6. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> (дата звернення: 12.06.2026).
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 12.06.2026).
8. Бухгалтерський облік в Україні : навч. посіб. / за ред. Р. Л. Хом'яка. Львів : Інтелект-Захід, 2009. 728 с.
9. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / за ред. Ф. Ф. Бутинця. Житомир : ПП «Рута», 2009. 912 с.
10. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 534 с.
11. Карпушенко М. Ю. Організація обліку : навч. посіб. Харків : ХНАМГ, 2011. 247 с.
12. Ленъ В. С., Гливенко В. В. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика : навч. посіб. 4-те вид. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 747 с.
13. Організація бухгалтерського обліку : навч. посіб. / за ред. В. Д. Леня. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 696 с.
14. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2006. 526 с.
15. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підручник. 7-ме вид., допов. і перероб. Київ : Алерта, 2016. 928 с.
16. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік : підручник. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 480 с.
17. Бутинець Ф. Ф. Теорія бухгалтерського обліку : підручник. 3-тє вид., допов. і перероб. Житомир : Рута, 2006. 444 с.
18. Давидюк Т. В., Манойленко О. В., Ломаченко Т. І., Резніченко А. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Харків : Видавничий дім «Гельветика», 2016.

392 с.

19. Облік і оподаткування в управлінні підприємницькою діяльністю : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Захарчука. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 270 с.

20. Міжнародні стандарти фінансової звітності / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodni-standarti-finansovoi-zvitnosti> (дата звернення: 9.06.2026).

Борковська В.В., Балла І.В.

Бухгалтерський облік і оподаткування в управлінні підприємством:
курс лекцій для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності D1 «Облік і оподаткування». – Кам'янець-Подільський : ЗВО
«ПДУ», 2026. 128 с. [6,5 ум.-друк. арк.

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку _____ р. Формат 30 × 42/4.
Папір офсетний. Ризографія. Авт. арк. ____.
Обл.–вид. арк. 128_. Ум.д.а. 6,51 Тираж __ прим. Зам._____.

Підготовлено до друку та видруковано
у Закладі вищої освіти «Подільський державний університеті».
32300, Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 13